

הרב בניהו שנדורפי

האם ומתי צריך לקרוע את עור הפריעה

חלק א – האם פריעה היא דווקא על ידי קריעת העור?

הקדמה

לאחר חיתוך העור העליון המכסה את העטרה (עור הערלה), ישנו עור נוסף שגם הוא מכסה את העטרה (עור הפריעה). חלק ממצוות המילה הוא לגלות את העטרה גם מעור זה, וכדברי המשנה בשבת (קלז ע"ב): "מל ולא פרע את המילה – כאילו לא מל". עור זה – בשונה מעור הערלה – אין צורך להפרידו לגמרי מהגוף על ידי חיתוך העור, אלא רק להסירו מהעטרה.

מהי בדיוק הפריעה? האם היא הפשלת העור מהעטרה? או גם חיתוך מסויים בו? יש מקרים בהם הקריעה הינה הכרחית מבחינה טכנית¹, אך יש מקרים בהם ניתן להפשיל את העור בלא קריעה, האם במקרה כזה יש חובה הלכתית לקרוע את עור הפריעה?²

משמעות המלה "פריעה"³

פריעה – גילוי

המשמעות הפשוטה של המלה "פריעה" בהקשר למצוות המילה הוא "גילוי", כן פירש רש"י בשבת קלז ע"ב: "פרע – גילה". כן כתב גם רבנו נתן אב הישיבה בפירושו למשנה⁴: "פורעין – קולף את המילה". כן פירש גם

¹ יש מצבים בהם כמעט ולא אפשרי להפשילו בלא שעושים בו קרע. כמו כן, לפעמים אם לא קורעים את עור הפריעה, הדבר עלול לגרום לנזק וכפי שכתב בספר **הברית** (עמוד רז): "וגם ידוע אם אינו קורע או חותך עור הפריעה רק דוחק למטה יש סכנה בדבר כיון שדוחק עור הפריעה למעלה מן העטרה ושם העור מתכווץ ודוחק סביב הגיד ויכול לצבות הגיד בזה ולקצר הנקב".

² יצויין כי אף על פי שמצוות המילה מסורה בידינו דור אחרי דור, ישנם שינויים שנעשים בצורת המילה ויש לתת את הדעת על כך שהתוצאה של חיתוך הערלה ופעולת הפריעה משתנות לאור הצורה בה עובד המוהל (הפרדה, הפשלה, משמוש, תפיסה מיוחדת) וא"כ הדרכה שנכונה למוהל זה אינה נכונה למוהל אחר, במאמר זה אנסה לברר את ההגדרות ההלכתיות המחייבות.

אציין עוד שהמקורות שהבאתי כאן הינם מקורות הלכתיים בלבד, בדברי המקובלים ישנן סברות נוספות, אך פסיקת ההלכה למעשה תלויה בספרי ההלכה, ולא זכיתי להבין בספרות המקובלים.

³ על מנת להבחין בין מצוות המילה, למלה שהיא היחיד של מילים (word), במאמר זה ייעשה שימוש בכתיב החסר כפי שמופיע בתהלים קלט, ד ש"מלה" בלא יו"ד היא יחיד של מילים (word), ואילו מצוות המילה תופיע עם יו"ד.

⁴ ירושלים תשטו.

בשבלי הלקט (הלכות מילה סימן ג): "ופורעין – מגלה ראש העטרה דהיינו שקורע העור שמכסה את ראש הגיד"⁵.

הרד"ק בספר השורשים (ערך "פרע") ביאר את השורש "פרע" לשלושה עניינים שונים:

בתחילה הביא מספר פסוקים שבהם מופיע שורש "פרע" במובן שאנו משתמשים היום במלה "הפרעה"⁶ וביאר אותם:

"ענין כולם והדומים להם – המרי והריחוק והביטול, ויש מפרשים אותם מדברי רבותינו ז"ל (מגילה ב, א) 'הקורא את המגילה למפרע' כלומר השבת הדבר לאחור וההפך..."

לאחר מכן הביא הרד"ק שני עניינים נוספים בכיאר השורש פרע:

"ועניין אחר 'כי פרע הוא כי פרעה אהרן' (שמות לב, כה) פירוש מגולה ממעשיו הרעים, וכן 'ופרע את ראש האשה' (במדבר ה, יח) כלומר יגלה שער ראשה הנסתר תחת הצעיף.

ועניין אחר 'מראש פרעות אויב' (דברים לב, מב) נקמות האויב"⁷.

מתוך כל אפשרויות אלו נראה שמשמעות "פריעה" שבהקשר למצוות המילה הוא העניין השני שדיבר עליו הרד"ק – לשון "גילוי", וכפי שהובא לעיל מדברי הראשונים, וכן כתבו כמה אחרונים שזוהי משמעות הפריעה.⁸

⁵ דבריו נאמר שצריך גם לקרוע, אך מבואר שפירוש המלה "פריעה" היא גילוי, ועיין לקמן. שמות ה, ד: "ויאמר אלהם מלך מצרים למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו לכו לסבלתיכם"; משלי א, כה: "ותפרעו כל עצתי ותוכחתי לא אביתם"; משלי ד, טו: "פרעהו אל תעבר בו שטה מעליו ועבור"; משלי ח, לג: "שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו"; משלי טו, לב: "פורע מוסר מואס נפשו ושומע תוכחת קונה לב"; משלי כט, יח: "באין חזון יפרע עם ושמר תורה אשרהו".

⁷ כעניין זה מפרש הרד"ק את הפסוק (שופטים ה, ב): "בפרע פרעות בישראל – בנקום נקמות. תרגום 'נקום נקמת – איתפרע פורענותא". אבל רש"י שם כתב "כשבא פרעות על ישראל" ובשבת קיט ע"ב כתב: "בפרוע פרעות – ביטול פורעניות, כגון פרוע דמתרגמין בטל" כלומר כעניין הראשון (הערת הרב אייל שמאי).

⁸ שו"ת **חת"ס** יו"ד סי' רמט: "אם לברך על נוסח על המילה כשחזור על ציצין המעכבים את הפריעה לכאורה הי' נראה דלא יברך דהרי כל מפרשים פירשו מילה לשון חתוך וכריתה וכן חברו בקונקורדאציו"ס בשרש 'מול' עם כל התיבות הדומים לזה וכן לוע"ז בספר מילים וכן תרגום אונקלוס גזרו והוא חתוך כמו גזרו את הילד לשנים וזה לא שייך על **הפריע' שלשונו גילוי עטרה** כמו ופרע ראש האשה וא"כ לא שייך נוסח על המילה לברכו כשפורע לחוד ואף ע"ג דכשמל ופורע אינו מברך אלא ברכה א' על המילה על שתיהן ז"א התם כיון דתחלה המצוה היא המילה מברך עליו וכיון שפריעה נמי תכלית כוונתה לגמור ההתחלה הנ"ל אינו צריך לחזור ולברך ברכה אחרת על הפריעה בפני עצמו". אך בהמשך כותב החת"ס שגם מילה וגם פריעה כלולים במלה מילה, ומשום כך מבאר שאין משמעות "מילה" חיתוך אלא הסרה ובוזה כלול גם פריעה.

בחמודי דניאל (כ"י הובא בהערות באר יעקב על כללי המילה לר"י הגוזר עמוד 15) כתב: "והא דגבי פריעה משמע דאין צריך ליטול אלא די כשמחזירו לכאן ולכאן כמ"ש בס"ג משום דפריעה היא לשון גילוי אבל ימול הוא לשון חתיכה".

ניתן להסביר את המלה גם כעניין הראשון, לפי מה שכתב הרד"ק בשם "יש מפרשים" – "השבת הדבר לאחור".

יש שביארו⁹ שמשמעות "פריעה" היא עניין ביטול כביאורו הראשון של הרד"ק לעניין הראשון, והביטול הוא על ידי קריעת העור, ולא מספיק לגלות את העטרה, וכפי שיש להבין מדברי הראשונים המובאים לקמן.

ראשונים שביארו ש"פריעה" היא קריעת העור

יש מן הראשונים שמדבריהם נראה שביארו ש"פריעה" היינו קריעת העור, ולא רק גילוי העטרה:

כן כתב בספר האשכול (אלבק דף קז):

"מל ולא פרע את המילה כלומר שלא **קרע את העור** וגלה את העטרה כאלו לא מל".

רבנו חננאל (שבת, קלז) כתב:

"פירוש מי שמל ולא פרע את המילה כלומר לא קרע את העור וגילה את העטרה כאלו לא מל".

רש"י שעל הרי"ף (שבת נב ע"ב) כתב:

"ופורע – קריעת העור המכסה את הגיד", וכן במחזור ויטרי (סימן תק) "ופורעין – קריעת העור המכסה ראש הגיד".

האור זרוע (הלכות מילה סימן קו) כתב: "פי' מוהלין – חותך את הערלה. ופורעין – קריעת העור המכסה ראש הגיד".

בפסקי הרי"ד כתב: "ופורעין – קריעת העור המכסה ראש הגיד".

כן עולה לכאורה גם מדברי הרמב"ם, שכתב בהלכות מילה (פרק ב הלכה ב):

"כיצד מוהלין? חותכין את כל העור המחפה את העטרה עד שתתגלה כל העטרה, ואח"כ פורעין את הקרום הרך שלמטה מן העור בצפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה".

בשו"ת **זרע אמת** ח"ג סימן קלב דן לגבי מילה ופריעה כאחת וכותב בתוך דבריו שפריעה היא גילוי.

בתפארת ישראל (על המשנה בשבת פרק יט) כתב בביאור המלה "פורעין": "לשון כי פרוע הוא, והוא לשון גלוי, שמגלה העטרה על ידי שקורע העור הדק שתחת הערלה".

בשו"ת **משנה הלכות** חלק י סימן קסט כתב על פי האוצרות חיים: "דפריעה ר"ל גילוי כי ע"י הסרת העור הערלה המכסה וסובב את האבר הקדוש אז נפרע ונתגלה שליש העליון דת"ת וכו' ע"ש". וראה עוד בדבריו בח"י סי' קעה.

⁹ ראה **נחל הברית** סי' לב עמ' קפ; שו"ת **אורחותיך למרני** ח"ו יו"ד סי' קסב אות ב; **ברית אליהו** (ברנדייס) סי' ג ענף א.

מלשון הרמב"ם שכתב תחילה "פורעין" ואח"כ "מחזירו לכאן ולכאן" משמע שהפריעה היא הקריעה, וכן מפורש בדבריו בפירוש המשניות¹⁰: "פורעין, קורעין הקרום שעל העטרה".

כלשון הרמב"ם כתבו גם הסמ"ג (עשין כח), וספר הנייר (לז), ובדומה לזה כתב המאירי ביבמות ע"ב.

בירור דברי הראשונים: האם חובה לקרוע את עור הפריעה?

כפי שראינו, נראה שישנה מחלוקת בין הראשונים האם משמעות ה"פריעה" היא רק גילוי העטרה או שבנוסף לגילוי העטרה צריך גם את קריעת עור הפריעה. על פניו נראה שכל מי שביאר שהפריעה היא גילוי, סובר שדי בכך שיגלו את העטרה מעור הפריעה, ואין נפקא מינא לדרך בה עושים דבר זה, ואילו מי שהזכיר שיש לקרוע מחייב שהגילוי יהיה דווקא על ידי קריעת העור. אך אין דברים אלו מוכרחים כלל:

יתכן שגם מי שביאר את המלה "פריעה" כ"גילוי", יסבור שהגילוי צריך להיעשות על ידי קריעת העור. כך עולה לכאורה מדברי שבלי הלקט (הלכות מילה סימן ג) שהובא לעיל: "ופורעין – מגלה ראש העטרה דהיינו שקורע העור שמכסה את ראש הגיד"¹¹. ויתכן לאידך שגם הראשונים שמדבריהם הובן לעיל שביארו שהפריעה היא קריעת העור, יסברו שאין הכרח דווקא לקרוע את העור, ורק כתבו את הדרך הפשוטה לבצע את הפריעה, ואף הם מודים שהפריעה משמעותה גילוי בלבד.

כאפשרות השניה שהועלתה – שגם מי שהזכיר את קריעת העור, אין הכרח שסובר שזוהי חובה הלכתית, כתב בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן כז):

"הבאתי לעיל בשם אור זרוע, דפורעין היינו שקורעין עור השני, וכן הוא שם סימן ק"ו, 'מוהלין' – חותך את הערלה, ופורעין – קריעת העור המכסה ראש הגיד' ע"ש. ואפ"ה, אם דחקו עור הפריעה למטה בלא קריעה אינו מעכב, וה"נ החיתוך, אלא דאורחא דמלתא נקטו, וכיון דהעטרה מגולה לגמרי, אינו ערל".

וכן כתב גם בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"א (סימן קנה):

"פירוש פריעה הוא גילוי העטרה כדפרש"י וזהו גם כוונת הר"ח".

וכן עולה מדברי אחרונים נוספים¹².

¹⁰ שבת יט, ב. על פי תרגומו של הרב קאפח.

¹¹ וראה בשו"ת ברכת חיים סי' צא אות מד המובא לקמן שביאר מעין זה בדעת רש"י.

¹² בשו"ת הליכות שבא ח"א סימן יג ד"ה ולדידי עניא, כתב ג"כ מדברי הרמב"ם הם רק הדרכה טכנית ולא חובה הלכתית.

בדומה לדברי הרמב"ם שהובא לעיל כתבו גם הארחות חיים (הלכות מילה אות ד) והכלבו (סי' עג) אך במקום לכתוב "ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה" כתבו: "ומחזירו לכאן ולכאן כדי שיראה בשר העטרה", ומשמע מלשון זו שההפשלה היא רק בשביל שיראה בשר העטרה וא"כ נראה שאין חשיבות דווקא בקריעה, אלא בתוצאה שיראה בשר העטרה.

בירור דברי רש"י

לעיל הובאו דברי רש"י בשבת קלז ע"ב שכתב "פרע – גילה" ולמדנו מדבריו שהפריעה משמעותה גילוי. לעומת דבריו אלו, מדבריו בדף קלג ע"א משמע שפריעה היא קריעה, שכן על דברי המשנה "פורעין" כתב רש"י "את העור המכסה ראש הגיד". אם פורעים היינו מגלים, א"כ הפריעה מתייחסת לעטרה ולא לעור, וא"כ מכך שרש"י כותב שפורעים את העור שמכסה את ראש הגיד משמע שמשמעות פריעה אינה גילוי העטרה, אלא פעולה בעור הפריעה, ומשמע שזה קריעה¹³. האם סבר רש"י שהפריעה היא דווקא על ידי קריעה, או שדי בכך שהעטרה מגולה?

אפשר לקבל כעיקר את משמעות דברי רש"י בדף קלג שהפריעה היא קריעת העור ועל פי זה לבאר שמה שכתב רש"י בדף קלז ש"פרע – גילה" אין כוונתו שדי בגילוי, אלא שזוהי התוצאה, אך הדרך לעשות את זה צריכה להיות על ידי קריעת העור¹⁴.

בנחל הברית (סימן לב ח"ב עמ' קפא) כתב שבדף קלג מדברת המשנה על המצווה כתיקונה ומשום כך ביאר שם רש"י כפי הדרך שצריך לעשות זאת לכתחילה, דהיינו על ידי קריעה, ואילו בדף קלז אומרת המשנה את הדין בדיעבד, ומשום כך ביאר רש"י שהכוונה היא שלא גילה, שכן בדיעבד די בגילוי גם אם אינו בדרך של קריעה.

כעין זה כתב בשו"ת ברכת חיים סימן צא ס"ק מג בדעת הראשונים שכתבו שצריך קריעה, אך לאחר מכן (ס"ק מד) דחה, וכתב: "דבאמת א"א כלל לומר דרש"י ז"ל יהיה חולק על עיקר קריעות הקרום הנהוג בכל ישראל, ובוודאי דנמסר להם כך מדור אל דור ולא מצינו מי שיהיה חולק על זה" ומבאר שרש"י כתב לשון גילוי משום שעיקר הפריעה היא על מנת לגלות, עיי"ש.

ובשו"ת אביר יעקב (לר' יעקב אביגדור) סימן ב (ס"ק ד) במכתבו לבעל אור המאיר כתב: "ואני תמה שנטה כת"ה מהפשט האמיתי בר"ח שתיבת 'לא' מושך עצמו ואחר עמו, והכוונה לא קרע ולא גילה הוי כאילו לא מל, ואי אפשר בשום אופן לפרש באופן אחר את דברי ר"ח כלל יעו"ש היטב". והביא עוד את דברי רש"י שמפרש שפריעה היא גלוי.

13 כן הוכיח בספר פרי האדמה על הרמב"ם הלכות מילה פ"ב ה"ב: "אם פורעים היינו מגלין, וקאי לעטרה מה שייך לומר פורעים את העור הרי הגילוי שייך לעטרה אלא ודאי נראה דמעשה הפריעה היינו קריעת העור הנזכר".

14 כן ביאר את רש"י בפרי האדמה שם: "מ"ש רש"י ז"ל בשבת דף קלז ע"ב פרע גילה וכן מ"ש התוס'... רוצה לומר כיון שלא קרע העור הנזכר אינו מתגלה העטרה דלא איירי שכופלו למעלה כמו שסבר החכם הנזכר".

הסבר נוסף לסתירה לכאורה בדברי רש"י יש ללמוד מהאחרונים שפירשו שהמשנה באמרה "מל ולא פרע את המילה" כלל אינה מדברת על הורדת עור הפריעה, אלא על פעולה בעור ה**ערלה**, וכוונתה לגילוי העטרה מעור זה¹⁵.

ניתן להסביר גם לאידך גיסא שרש"י סובר שהגדרת הפריעה היא גילוי ולא קריעה. ומה שכתב בדף קלג לשון שמשמע שהפריעה היא פעולה שנעשית בעור ולא תוצאה בגוף האבר, יש לדחות¹⁶. שמצאנו במקומות נוספים בהם למרות שהלשון מתאימה לתוצאה ולא לפעולה, היא כתובה ביחס לפעולה. וכמו במשנה בשבת (יח, א) "מפנים אפילו ארבע וחמש קופות" והכוונה היא שמפנים את הבית מהקופות, כך גם כאן פורעים את העור, הכוונה מגלים את העטרה על ידי הסרת העור¹⁷. מעין זה ביאר רש"י בשמות לב, ג את הפסוק "ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב" "כשנטלום מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנזמיהם. את נזמי – כמו מנזמי, כמו (שמות ט כט) כצאתי את העיר, מן העיר".

סיוע להבנה זו, שכוונת רש"י לפרש פריעה כגילוי ולא כקריעה יש להביא מרש"י בסוטה ח ע"א שכתב: "ופרע – בכל מקום לשון גילוי הוא". ומשמע שגם לגבי מילה פריעה משמעותה גילוי ולא קריעה. (ההדגשה שלי. ב"ש).

דברי ר"י הגוזר והמנהיג

לעיל הובאו אחרונים שמבארים שאף הראשונים שכתבו בתיאור הפריעה שהיא נעשית על ידי קריעת העור, אין להכריח מדבריהם שחובה לקרוע את עור הפריעה, אלא שכך היא הרגילות לגלות את העטרה. דבריהם

¹⁵ כן כתב **בחדושי ר"א גוטמכר** (שבת קלז ע"ב): "ולא קאי על העור הפריעה אלא על המילה, היינו האבר שהניח הבשר הערלה עומד עד שמכסה ולכן הוסיף התנא 'את המילה' דבלעדי זה היה סובב על פריעת העור כמו לעיל קלג". וראה גם בשו"ת **דעת כהן** סימן קלט ס"ק א שכתב מעין זה (כעין זה כתב גם בשו"ת **ברכת חיים** סימן צא ס"ק מה ועיי"ש בס"ק מד).

¹⁶ כן כתב בספר **ברית אליהו** הנ"ל, עמ' רכ.

¹⁷ עיין עוד רש"י בשמות טו, ט בביאור "אריק חרבי", שכתב: "אריק חרבי – אשלוף, ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו ונשאר ריק נופל בו לשון הרקה, כמו (בראשית מב לה) מריקים שקיהם, (ירמיה מח יב) וכליו יריקו. ואם תאמר אין לשון ריקות נופל על היוצא, אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנה, אבל לא על החרב ועל היין, ולדחוק ולפרש אריק חרבי, כלשון (בראשית יד יד) וירק את חניכיו – אזדיין בחרבי, מצינו הלשון מוסב אף על היוצא (שיר השירים א ג) שמן תורק, (ירמיהו מח יא) ולא הורק מכלי אל כלי, לא הורק הכלי אין כתיב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי, מצינו הלשון מוסב על היין. וכן (יחזקאל כח ז) והריקו חרבותם על יפי חכמתך, דחירם". מתחילת דבריו נראה שהפעולה של ההרקה מתייחסת לחרב אף על פי שהיא בעצם מתאימה רק לתער, וכמו שביארנו כאן, אכן מסיום דבריו עולה שפעולת ההרקה מתאימה גם ביחס לחרב, וא"כ אין ראייה מדבריו אלו לכאן. וע"ע רש"י תהלים לח, ג.

יכולים להיאמר בדברי הראשונים שהובאו לעיל, אך יש מהראשונים שמדבריהם מוכרח שקריעת עור הפריעה אינה רק אורחא דמילתא, אלא הכרחית.

רבנו יעקב הגוזר (זכרון ברית לראשונים עמוד 16-19) כתב:

"פורעין ר"ל קורעין עור שני המכסה ראש הגיד תחת העור, כיצד יעשה?... וימשוך אותו העור אליו מעט ויקרענו הנה והנה לכל צדי הגיד בלי חמלה..."

ראיתי מוהל שעשה פריעה בעניין אחר דהיינו שהיה מהפך העור בלא קריעה, וכאשר ראיתי המעשה הזה לא היה ישר בעיני פריעה זאת, מאחר שיכול לבוא לידי קלקול שיעשנו כרות שפכה בגרירת הצפורן, לפי שאין העור נפרד ממקום חיבורו אלא בקושי גדול, וגורם שיצא דם הרבה בפשיעתו. ורוב פעמים שאינו יכול להפוך העור עד העטרה, לכן אין נראה זאת הפריעה יפה מכמה טעמים.

אבל פריעתנו היא כשרה והגונה לפי שאין לשון פריעה אלא לשון גלוי כעין קריעה כמו 'גדל פרע', 'פרע את ראש האשה', 'פרע לא ישלחו', 'ראשו יהיה פרוע', ובכל מקום דומה פריעה לקריעה כמו אוזן מכאן ומכאן וג"כ גבי שחיטה (מפוערת) [מפורעת] פי' מגולה. ה"נ בעיני קריעה עד שיהיה נגלה העטרה.

ומסקנא דמלתא דבעינן קריעה ממש מדקתני מתניתין אלו הן ציצין המעכבין את המילה ע"ש שהעור נקרע לכאן ולכאן¹⁸... ומכאן אנו לומדים לפריעה שהיא קריעה ממש.

וכל העושה פריעה בלא קריעה אינו אלא טועה לפי שלא עשה ליקוטי בשר למילה הנקראין ציצין ולא עשה פריעה כהלכתה".

והסכים עמו בנו רבנו גרשום הגוזר (שם בעמוד 115).

עיקר הטענות שכתב ר"י הגוזר הינן טכניות – פריעה בלי קריעה עלולה להיות מסוכנת, עלול לרדת הרבה דם, והרבה פעמים העטרה אינה מתגלה במלואה. אך ר"י הגוזר הוסיף ללמוד כן גם מלשון המשנה, ויש לעיין אם כוונתו שישנה חובה הלכתית של קריעת העור, גם כאשר העטרה מתגלה במלואה בלי קריעת עור הפריעה ואין סכנה בדבר זה, וכפי שמצוי היום. ראשון נוסף שכתב בפירושו שיש חובה לקרוע את עור הפריע הינו המנהיג (הלכות מילה):

¹⁸ ראה בספר הברית עמוד ריא שכתב שראיה זו של ר"י הגוזר היא דווקא לשיטתו בפירוש ציצין.

"מה ששנינו בפ"ר אליעזר המל', מל ולא פרע כאלו לא מל', פי' כל חכמי ישראל 'ולא פרע' – ולא קרע, שאחר שמל קורעו בצפורניו בגדל ובאצבע את העורות העליוני' במשך כל העטרה שתתגלה כולה, שאלמלא יגלה אותה בעלמא כמו ופרע את ראש האשה, כאשר שמעתי מפי הדיוט אחד שהיה מוהל ולא פורע¹⁹ ומוצץ²⁰ (והילד נשאר ערל) [יתערל הילד] כבתחילה.

והבאתי לו ראייה מדאמ' ביבמות פ' הערל (עא ע"ב) לא ניתנה פריעת המילה לאברהם אבינו שנ' 'ומול את בני ישראל שנית' זו פריעת המילה²¹. למדנו שהפריעה קורא הפסוק מילה לשון 'מל קצירו' (איוב יח, טז) – חותך. ועל כרחק מדאמ' 'ומול את בני ישראל שנית' ר"ל שכשמל אותם משה במצרים עשה להם מילה ופריעה, ואמ' לו הקדוש ברוך הוא ליהושע מהלינהו שנית כי היכי מהילו במצרים²², דאי ס"ד ליהושע ניתנה ולא למשה לימא ליה 'שוב מול את בני ישראל' מאי 'שנית' שנית למצרים. ופתרון הפסוק כי מולים היו כל העם היוצאי' היו פרועי' וכל העם הילודים לא מלו, לא פרעו אלא מילה לבדה עשו, וזהו דאמר בפ' ר' אליעזר (פרקי דר' אליעזר פכ"ט) שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היו פרועי' מפני עינוי הדרך, וכן כת' ר' שמעון קיירא. ואני העבר העברתי את (המנהג) [המוהל] ההוא במדינת ברגו"ש ונתתי אחרים תחתיו אשר לימדתיים, זכרה לי א-לקי לטובה. אב"ן הירחי".

¹⁹ מלשון "ולא פורע" משמע שהמוהל לא היה פורע כלל, אך מהקשר הדברים נראה שכוונת המנהיג לומר שלא היה עושה את הפריעה על ידי קריעה אלא על ידי הפשלה בלבד, והמנהיג מגדיר את זה כ"לא פורע".

²⁰ יש להסתפק בלשון המנהיג האם כוונתו שלא היה פורע וגם לא היה מוצץ, או שכוונתו שלא היה פורע, ומיד אחרי החיתוך היה מוצץ. לגבי מוהל שאינו מוצץ מפורש בגמרא (שבת קלג ע"ב) שמעבירים אותו, לגבי מי שאינו פורע אין הדבר מפורש, אך נראה ברור שהרי אינו עושה המצווה כהלכתה, ורק לגבי מציצה שלכאורה אינה הכרחית היתה צריכה הגמרא לחדש שגם מי שמבטל אותה מסלקים אותו (הערת הרב אייל שמאי).

²¹ לפנינו בגמרא נאמר כך: "אמר רבה בר יצחק אמר רב לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו שנאמר בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים וגו' ודלמא הנך דלא מהול דכתיב כי מולים היו כל העם היוצאים וכל העם הילודים וגו' א"כ מאי שוב אלא לאו לפריעה ומאי שנית לאקושי סוף מילה לתחלת מילה מה תחלת מילה מעכבת אף סוף מילה מעכבין בו". גירסה זו שונה קצת מדברי המנהיג, וראה לקמן.

²² מדברי הגמרא כפי שהיא לפנינו והראשונים שם עולה שלא סברו כדברי המנהיג – הראשונים (תוספות; רמב"ן; רשב"א; ריטב"א; מאירי) שם שאלו כיצד יתכן שהמצווה השנתה על ידי יהושע (ותירצו שמשו ציוה אך רק יהושע קיים ותירוצים נוספים) ועולה מזה שאכן במילה בזמן משה לא נעשתה פריעה. כמו כן הגמרא מבארת שהמלה "שנית" באה ללמד את דין ציצין המעכבין ולא שכוונתה כמו שנעשה במצרים כדברי המנהיג (וראה שם ברש"י, תוספות ריטב"א ומאירי שתי גירסאות בגמרא בנקודה זו ושתייהם שלא כדברי המנהיג).

המנהיג כותב שהוא הוכיח מהגמרא ביכמות שחובה לקרוע את עור הפריעה, שכן לדברי הגמרא המילה בזמן יהושע הייתה רק הפריעה, ואף על פי כן נאמרה לגביה לשון מילה, וא"כ מוכרח שגם פריעה היא חיתוך.

על הוכחת המנהיג יש להעיר כמה דברים:

נראה שיש חילוק משמעותי בין פריעה, שנעשית בסמיכות למילה לפריעה שנעשית בלא מילה: הסיבה שעור הפריעה נשאר מתחת לעטרה ואינו חוזר לכסות אותה, הוא משום שהוא מתאחה עם עור הגיד, איחוי זה יכול להיווצר רק כאשר ישנו פצע שאליו הוא מתאחה, אך אם אין פצע של המילה, אין לעור הפריעה להיכנס להתאחות וא"כ אף אם יפשילו אותו הוא יחזור לקדמותו.

בנוסף יתכן שאם אדם נימול בלא פריעה, חוזר גם עור הערלה ומכסה את העטרה, וישנו צורך בחיתוך של עור זה, וכפי שכתב בזית רענן (לבעל המגן אברהם על הילקוט שמעוני יהושע רמז טו) "דמשום שלא פרעו חזרה ונמשכה ערלתן", וכך משמע מדברי המנהיג בתחילת דבריו שכתב שאם לא יפרע יתערל הילד כבתחילה.²³

יתכן גם שיש חילוק בין פריעה של תינוק בן שמונה ימים שיכולה להיעשות על ידי הפשלה בלי קריעה לפריעה של מבוגר שצריכה דווקא קריעה.²⁴

על פי שלוש אפשרויות אלו עולה שבימי יהושע היה צורך לחתוך את העור ומשום כך נאמרה לשון מילה אצל יהושע, ואין להכריח מזה שגם פריעה רגילה בתינוק צריכה להיות דווקא על ידי קריעת העור.

עוד יש להעיר שמהתוספות משמע שהגמרא סוברת שבמדבר עם ישראל לא מל בכלל ולא כמו שכתב הפרקי דר' אליעזר שמלו ולא פרעו. וא"כ נראה שעיקר המילה של יהושע הייתה של מי שלא נימול בכלל, אלא

²³ שכן עור שנחתך גדל עד שהוא נפגש בקצה עור אחר, והוא מה שגורם לו להפסיק לגדול. אם עור הפריעה מונח כהלכתו, הרי שקצהו של העור מונח מתחת לעטרה, ועור האבר גדל עד שמגיע אליו ושם הוא נעצר, אך אם עור הפריעה מונח על גבי העטרה הרי שעור האבר גדל גם על גבי העטרה שכן קצהו של עור הפריעה מונח בקצה העליון של העטרה ולא מתחת לעטרה (ההסבר הרפואי מפי מו"ח הרב צמח הירשפלד).

אף אם לא נקבל דברים אלו, יש מקום לדחיה הקודמת שפריעה שלא בשעה שהגוף פצוע אינה גורמת לגילוי העטרה בלא קריעת העור.

²⁴ כעין זה כתב בזוהר הברית סי' יא סעיף טו: "ובגדול מבן ח' ואילך אין עור הפריעה דבוק כלל ואם משך היטב עור הערלה עם עור הפריעה וחתכם ביחד אזי אין צריך לפרוע כלל, אבל אם נשאר עור הפריעה צריך לחתכו בסכין כי קשה מאד לקרעו בציפורן, או שביקענו בסכין באורך כדי שיוכל להחזירו לצדדין...".

ראה לקמן (עמ' 113-115, 133) שבמילת מבוגרים היקלו שלא לקרוע, אך משום שתופרים את העור ולכן אינו יכול לחזור למקומו.

שהתחדש שגם מי שכבר נימול, צריך כעת גם לפרוע. על פי זה יתכן שהלשון שנאמרה ביהושע הייתה בעיקר על המילה ולא על הפריעה. בנוסף לא ברור שמסקנת הסוגיא ביבמות היא כמימרא זו שרק יהושע הצטווה על הפריעה²⁵.

על כל פנים שיטת המנהיג היא שיש חובה לקרוע את עור הפריעה, ומוהל שלא קורע אותו לא עושה את המילה כתיקונה, ומשמע מדבריו שאין זה רק מסיבה טכנית אלא חובה הלכתית²⁶.

מחלוקת רא"ם ומהרש"ל לגבי פריעה בגדול

יש מהאחרונים שכתבו שהשאלה האם חובה לקרוע את עור הפריעה, היא מחלוקת בין הרא"ם למהרש"ל:

הרא"ם בספר יראים סימן תב [י"ט] כתב:

"אמרינן בב"ר [פמ"ז] והביאו רש"י בפי' חומש באברהם לא נאמר 'את בשר' לפי שלא היה צריך אלא חיתוך בשר שכבר נתמעך ע"י תשמיש, אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע את המילה לכך נאמר 'את בשר'. ע"כ בבראשית רבה. ומזה הטעם תירצנו הא דאמרינן בע"ז פ"א [י' ע"ב] בקטיעה בר שלום נפל על רישיא דערלתיה וקטעה אית בזה ואנא יהבית מיכסאי חלפית ועברית. והקשינו – מל ולא פרע כאילו לא מל' והוא לא פרע! ותירצנו הדבר שכבר שכיין שהיה גדול לא היה צריך לפריעה כדאשכחן באברהם אבינו".

לעומתו כתב בים של שלמה (יבמות פרק ח סימן ג):

²⁵ דבר זה תלוי בגירסאות ראה בראשונים הנ"ל.

²⁶ ראה בשו"ת נפש חיה יו"ד סי' עג, מה שלמד מדברי המנהיג, ושו"ת עזרת ישראל (סימן זז) כתב על דברי הנפש חיה: "ומאד יפלא בעיני על כבודו שפירש בדברי המנהיג ללמדנו דלא נאמר דביאור מלת פריעה, הוא רק התגלות העטרה כמו ופרע ראש האשה. כאשר כן ראיתי מכמה מוהלים שאינם נזהרים לקרוע העור הפריעה בשלמות רק שקורעין אותו מעט ואח"כ דוחפין אותו מעטרה, ולזה קאמר המנהיג דביאור מלת פריעה, היא קריעה כמו שנאמר 'ומול את בני ישראל שנית' וקאי על פריעה ותיבת 'ומול' פירושו חתיכה או קריעה כמשה"כ 'ימל קצירו'. ואם כן צריך לקרוע העור בשלימות וכן בעור החיתוך צריך לחתוך בשלימות... הארכתי בזה ללמדנו דעת שצריך לחתוך העור כולה המכסה העטרה כדעת חמודי דניאל והחכמ"א, וגם צריך לקרוע עור הפריעה בשלמות". ועיין עוד בשו"ת הליכות שבא סימן יג ד"ה והנה לדעתי, שכתב שדברי המנהיג נאמרו במקרה שלא חתך שיעור מספיק של עור הערלה, וכעין מה שכתב בשו"ת נפש חיה הנ"ל. גם בשו"ת ערוגת הברוש יו"ד סימן רכב (הובא בזכר הברית סימן יג ס"ט) ביאר את כוונת המנהיג שלא די בהפשלה אלא צריך גם קריעה. וכן כתב בדעתו בשו"ת אור המאיר (ח"א סימן נח), וכן ביאר בדבריו המנחת סולת (מצוה ב אות ב ד"ה ועיין). וכעין זה ביאר בדבריו בשו"ת ברכת חיים סימן פו וסימן צד (ס"ק ז), אך ראה גם דבריו בסי' צא ס"ק מג שנראה שרוצה לבאר את המנהיג בדרך אחרת וצ"ע.

"כתבו התו' (ד"ה לא ניתנה) אף על גב דאברהם אבינו לא נצטווה, מ"מ פרע מילתו... ויראה לי מזה, שאפי' גדול שמל את עצמו צריך פריעה, ולא כמו שכתב רא"ם, הא דאמרינן (שם קל"ז ע"ב) מל ולא פרע כו' ה"מ בקטן, אבל בגדול אין צריך לפרוע, וראייה מקטיע בר שלום (ע"ז י' ע"ב) שמל ולא פרע, והטעם כתב בב"ר (מו, י) באברהם לא נאמר 'את בשר ערלתו', לפי שלא היה צריך אלא חיתוך בשר, לפי שכבר נתמעך ע"י תשמיש, אבל ישמעאל, שהיה ילד, הווקק לחתוך אותו בשר, ולפרוע כו' עכ"ל. ומהא שכותבין התו' נראה, דע"כ לא ס"ל בהא כב"ר, אלא כסתם משנה, 'מל ולא פרע' כו', ולא חילק בין קטן לגדול. ועוד, מדלא נקט מלו ולא פרעו, אלא מל ולא פרע, ש"מ דאגדול שמל עצמו נמי קאי. אי נמי דבראשית רבה הכי קאמר: שלא היה צריך לאברהם אלא צער החתך, החתך היה לגביה עיקר, ופריעה בקל נעשת, משא"כ בישמעאל שעיקר הצער והטורח הוא בפריעה, כמו שאנו רואים עכשיו. ומקטיעה בר שלום ליכא ראייה, דמאן נימא לן דלא עביד פריעה, ומה שלא הוזכר בתלמוד אין זה חידוש, כמו שפירשתי, דבקל הוא לעשות פריעה קטנה, למי שנתמעך בתשמיש, ועיקר החידוש משמיע לך התלמוד, דקטיעה לרישי' דערלתה בשיני'. א"נ שלא היה לו עת הכושר לעשות פריעה, מפני האומות. מ"מ אין חידוש שהוא מזומן לחיי העולם הבא, מאחר שהוא קידש השם, ומאי דה"ל למיעבד עביד, אבל לעולם בין קטן בין גדול צריך לעשות פריעה, דהלכה למשה מסיני הוא".

בשו"ת בית אב (חמישאי יו"ד סימן רעז) ובפירוש מעשה בצלאל על שו"ת ריקאנטי (סימן תקצח) ביארו שהרא"ם ומהרש"ל נחלקו בשאלה האם צריך דווקא לקרוע את עור הפריעה או שאין חובה לקרוע אותו. לפי הרא"ם די בהפשלת עור הפריעה ומשום כך באדם גדול שעור הפריעה כבר לא קיים, אין צורך בפריעה, ואילו מהרש"ל סבר שהמצווה היא דווקא לקרוע את עור הפריעה, ולא מספיק שהוא לא קיים.

לענ"ד אין נראה לתלות מחלוקת זו בדברי הרא"ם ומהרש"ל, כאשר הם לא הזכירו כלל דבר זה, ונראה יותר לבאר את מחלוקתם בדרך אחרת. בספר הברית (לרב פירוטינסקי, עמוד רט-רי) כתב ג"כ לדחות את תליית מחלוקת הרא"ם ומהרש"ל בשאלה אם צריך דווקא לקרוע את עור הפריעה, וביאר ששניהם סברו שהפריעה היא רק גילוי, אלא שהרא"ם סבר "דבגדול שנתמעך ובקל העטרה מתגלית בעצמה, ונראה מהול אין צריך לדקדק

לדחוף העור (מ) למטה דממילא יתגלה אח"כ... והיש"ש סובר דצריך לפרוע בשעת המילה שתהא העור עומדת למטה".

ביאור אחר בדברי הרא"ם כתב כורת הברית (רסד, נחל כרית יז):

"דידוע דע"י רוב קישוי האבר נפרדת בשר העטרה מעור הפריעה ומעור הערלה... וע"כ לפעמים ע"י מתדבק עור הפריעה לעור הערלה ותכלה והיה לאחדים וע"כ באברהם כשחתך עור ערלתו חתך ממילא גם עור הפריעה כי לאחד היה"²⁷.

יתכן שמהרש"ל הבין שדברי הרא"ם הינם היתר הלכתי שבגדול אין צורך לפרוע²⁸, אפילו במקרה שנשאר עור הפריעה, ולכן חלק על דבריו, אך אכן גם הרא"ם מודה לדינא לדברי המהרש"ל אלא שכתב שבדרך כלל בדרך הטבע הפריעה מתקיימת על ידי חיתוך הערלה לבד²⁹.

על פי ביאור זה עולה שהיתרו של הרא"ם היה משום שעור הפריעה כבר נחתך, וכאשר עור הפריעה נחתך אין זה פחות מאשר קריעה של עור הפריעה וכפי שיתבאר בהמשך, ומדברי מהרש"ל אין ללמוד אלא שאם העור עדיין מכסה את העטרה אינו נחשב מהול, ואין הכרח שצריך להורידו דווקא על ידי קריעתו.

מחלוקת האחרונים האם צריך דווקא קריעה

אחרונים שכתבו שחובה לקרוע את עור הפריעה

כמה מן האחרונים כתבו במפורש שחובה לקרוע את עור הפריעה, וחלקם אף כתבו שאם לא עשו כן לא קיימו מצוות מילה כראוי:

בספר פרי האדמה³⁰ על הרמב"ם (הלכות מילה פ"ב ה"ב) הזהיר שהפריעה חייבת להתבצע על ידי קריעת העור:

"ראיתי לגלות דעתי יען ראיתי מי שרצה לומר ח"ו כי הפריעה הניתנה לנו עם בני ישראל אינה צריכה אלא גילוי עטרה לבד ומ"ש רבינו ואחר פורעים את הקרום וכו' היינו כמו ופרע ראש

²⁷ וכן כתב גם בשו"ת ישכיל עבדי חלק ג יורה דעה סימן יג: "ובודאי דטעמו של דבר הוא כאשר הגידו לי המוהלים דבגדול תכף שחותכים הערלה הקרום התחתון יורד מאליו למטה מהעטרה, ומתגלית העטרה מאליה בלי שיפרע המוהל". וכ"כ בשו"ת משנה הלכות חט"ז סימן פב. וראה גם זוכר הברית סי' יא סעיף טו

²⁸ אולי מחמת שהתקשה בביאור הדבר, וכמו שהקשה בשו"ת צמח צדק סי' רב אות ט: "ולכאורה אינו מובן דהרי עור הפריעה הוא תחת עור הערלה".

²⁹ כן כתב גם בספר הברית (ליקוטי הלכות רסד, צ עמ' קפג-קפד, הובא בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' רכא) בשם ספר מלחמת ארי: "בנימול בגדלות אז אין צריך לפרוע לפי שמתדבק עור הפריעה עם עור הערלה והאיזמל חותך שניהם יחד אז אין צריך לפרוע".

³⁰ ר' מיוחס רפאל בכ"ר שמואל, סלוניקי תקיב.

האשה³¹ דר"ל לשון גילוי... וליתא... וזהו שאמרו כאן פורעים את הקרום וכו' בציפורן ומחזירו לכאן ולכאן נראה בהדיא דהקרום עצמו קורעו לשנים ועל ידי זה שייך לומר מחזירו לכאן ולכאן".

בתקנות הכתב סופר בדיני מילה (הודפסו בספר זכור לאברהם) כתוב:

"יש שאינם נזהרים לגלות העטרה היקפה של חוט הגבוה ומקיף סביב הגיד עד החריץ שבין הגיד לעטרה... גם **יש שאינם קורעים עור הפריעה** רק דוחין אותה לצד הגוף עד שנתגלה העטרה לפי שעה, ואח"כ חוזרת עור הפריעה על העטרה למעלה מהחריץ. באחד משני הדרכים האלו בני"י הם ח"ו ערלי בשר ברית קודש, האבות **לא קיימו מצוות עשה** למול את בניהם, והבנים אלו כשיגדלו ולא יתקנו עצמם עד יום מותם המה לפחות בשגגת כרת ר"ל כל ימיהם".

בדברי הכתב סופר מפורש שחובה לקרוע את עור הפריעה, אך אין הכרח שדבריו הם כשיטת פרי האדמה לגמרי, שהפריעה חייבת להיעשות דווקא בצורה של קריעה, שכן ניתן להבין שהצורך לקרוע הוא רק מחמת שללא זה העור חוזר ומכסה את העטרה.

ישנה נפק"מ בדבר זה שכן לפי שיטת פרי האדמה, נראה שגם אם העור לא יחזור, הפריעה לא נעשתה כהלכתה ואילו לפי הכתב סופר אם הפריעה לא חזרה לכסות את העטרה, נראה שאין כל בעיה בפריעה.

בשו"ת זכרון יהודה (גרינוולאד) ח"ב סימן פ:

"ועוד צריך אני לעורר דרך אגב דלשון הרמב"ם ז"ל וטוש"ע דנקטו לעיל ואח"כ פורעין את הקרום הרך ומחזירו לכאן ולכאן דמשמע מזה **דצריך דווקא לפרוע ולקרוע העור הפריעה** ולא כיש מהמוהלים שבאם החיתוך קצת גדול ולא נשאר רק מעט מעור הפריעה אזי דוחקים בידיים את העור הפריעה למעלה מהעטרה ר"ל למעלה מהחוט וסוברים שבזה די לצאת י"ח. ואני תמיד צעקתי עליהם שמנהג ישראל תורה דווקא לקרוע ולפרוע אותו הקרום ולחזור אותו הקרום אח"כ לכאן ולכאן ולא מצאתי מזה דבר בספרים".

מדבריו עולה שזה מצד המנהג, ולא שזה עיקר הדין. והמקרה עליו הוא מדבר הוא כאשר נשאר רק מעט מעור הפריעה, וכנראה שבמקרה זה

³¹ ראה בספר **ברית אליהו** (עמ' ריג-ריד הערה 419, ועמ' ריט-רכ) מה שכתב לדחות את הוכחת פרי האדמה מביאור רש"י על "פרע ראש האשה" שאין כוונתו שהפריעה היא הסתירה.

אין חשש שעור הפריעה יחזור ויכסה את העטרה כמו מה שדיבר הכתב סופר, ואף על פי כן הצריך הזכרון יהודה לקרוע את העור.

בשו"ת אור המאיר (לר' יהודה מאיר שפירא מלובלין, ח"א סימן נח) כתב שפריעה היא דווקא על ידי קריעה ומוכיח זאת מהרמב"ם ומביא את דברי המנהיג. ואומר שמי שבזדון לא פורע יש להעבירו.

ביסודי ישורון (ח"ד מערכת מילה בשבת, פריעה בשבת על ידי כלי) כתב:

"אמרתי לדון בהא דמתפארים כמה פעמים המוהלים שאינם קורעין כלל את עור הפריעה רק דוחפים אותו למטה, א"כ איך אפשר לקרוע את העור בשבת, הלא אפשר לעשותה בלא קריעה, לפענ"ד נראה לומר דמדעת הפוסקים נראה דאין אלו המוהלים יוצאים במנהגם מצוות פריעה"³².

ומביא את דברי ר"ח, הרמב"ם, המנהיג, ור"י הגוזר, וכותב:

"נראה דגדולה הקבלה שנתקבלה בהלכות אלו ואסור לזוז ממנה, הרי לך ברור דלדעת גדולי הפוסקים צריך שיקרע את עור הפריעה ולא די שידחף העור ולגלות העטרה".

בזכר הברית (סימן יא סעיף יג) כתב:

"פורעין רצ"ל קורעין, ואם לא קרעו לשנים רק קולפו מעל העטרה עפ"י רוב תחזור אחר כך לכסות העטרה, ונמצא למפרע שלא מל כראוי ויהיה צריך לתקן שנית על ידי חיתוך".

ושם בפרק יג ס"ח-ט האריך עוד בזה והביא מדברי המנהיג.

בספר ברית יצחק (לר' יצחק בוקטאמאן) חקר אם צריך לקרוע את עור הפריעה או לא, וכתב שללא קריעת עור הפריעה, הערלה יכולה לחזור ולגדול ועל פי זה כתב:

"נראה אשר עור הפריעה צריכין לקרעותו היטב ושוליו יכסו את העור החיצון, ובלא זאת תהיה זאת מל ולא פרע ויהיה כאילו לא מל".

ע"ע בשו"ת בית אב חמישאי יו"ד סימן רעז שהאריך בדבר זה ורצה לתלות כמה מחלוקות ראשונים במחלוקת זו.

³² ניתן לדחות ראייה זו שמכיוון שישנם פעמים בהם צריך לקרוע את עור הפריעה ולולי זה א"א לפרוע הותר לקרוע עור זה, ויתכן שבמקרה שלא צריך אכן לא הותר דבר זה. עוד אפשר לומר שגם הפשלת העור בלא קריעה היא מלאכה האסורה (והרי יש מהפוסקים שאוסרים להפריד בשבת את עור הפריעה לפני המילה), וא"כ אין הבדל אם מפשלים או קורעים (דחיות מעין אלו כתבו האחרונים לדחות את הראיה שרצו להביא בדרך זו כנגד שיטת הדברי חיים, עיין שו"ת דברי חיים יו"ד ח"ב סימן קיד, ושו"ת מהרש"ם ח"א סימן כז).

אחרונים שכתבו שאין צורך לקרוע את עור הפריעה

בספר שולחן גבוה, לר' יוסף מולכו, בן דורו ומקומו של בעל פרי האדמה³³ (יו"ד רסד ס"ק כד) חלק במפורש על דברי פרי האדמה וכתב שאין לקרוע את עור הפריעה:

"מנהג שאלוניקי לעשות הפריעה ביד אחד דהיינו אחר שחתך הערלה אוהו ביד שמאל המילה בשתי אצבעותיו תחת הגיד בחזקה וסותם הוריד שהדם יוצא דרך שם וביד ימינו פורע וחוזר העור לכאן ולכאן וז"ש רבינו ומחזירו לכאן ולכאן. **לאפוקי שאר מקומות שראיתי שפורעין שתי ידיים וקורעין העור** כקורע בגד צמר והדם שותת ויורד כדם פרים וכבשים, ומסכנים את הולד כי הדם הוא הנפש. ובשאלוניקי מעולם לא ירד טיפה דם מילה בפריעה וכ"ש כשאין פריעה כלל כמו שאכתוב בסעיף שאחר זה".

ושם בס"ק כז מביא את מנהג סלוניקי לעשות מילה ופריעה כאחת,

וכתב אח"כ:

"ושמעתי אומרים מחכמים בעיניהם במלאכה זאת דעושה אלה לא יצא ידי חובת מילה כי מל ולא פרע כאלו לא מל ואין טעם בדבר דמל ולא פרע קתני דהיינו שנשאר העטרה מכוסה בעור הדק שתחת הערלה דעדיין הוא ערל כל זמן שלא פרע ונתגלה העטרה אבל המל בדרך זה יפה נפרע ונתגלה העטרה מבלי שום צערא דינוקא כלל, העיקר לכן שומע לי למול בדרך הזה ישכון בטח הוא והילד. **ולא תעשה כמעשיהם לקרוע כב' ידיים עור הפריעה** כקורע בגד צמר או בגד פשתים והדם שותת ויורד ביני וביני ומסתכן הילד, כי הדם הוא הנפש ועתיד ליתן את הדין מצערא דינוקא וגם על פי הקבלה נראה שצריך לעשות כמנהג שאלוניקי... אחר כך יצא לאויר העולם ספר פרי האדמה ושם ראיתי שקרא ערער על מנהגינו זה. אף היא לא תברא שטרה וכתב המילה איך הוא דחותך וקורע העור שתחתיו ומי לא ידע כל אלה ואין כל חדש לנגד מנהגינו ברם אם היה מביא ראיה דהעושה כן לפרוע ביד אחד או שלא לקרוע כלל אלא ע"ד שאמרתי שדוחה הערלה או העטרה לאחור וחותך הערלה

³³ הספר נדפס לראשונה בסלוניקי תקטז. ראה עוד דניאל טואיטו, רבי יוסף מולכו וחיבורו שולחן גבוה, קובץ תורני **זכור לאברהם**, תשנ"ד-תשנ"ה.

והעטרה יוצא לחוץ ושוב אין צריך לפרוע דהעושה כן לא יצא ידי חובת מילה מובילנא מאני לבי מסותא³⁴ ותו לא מידי³⁵.
 לדברי השולחן גבוה לא רק שאין צורך לקרוע את עור הפריעה, אלא אף עדיף שלא לקרועו.

אחרונים נוספים סברו כשיטת השולחן גבוה שאין חובה לקרוע את עור הפריעה:

בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן כז) הביא את דברי האו"ז וכתב:

"ואפ"ה, אם דחקו עור הפריעה למטה בלא קריעה אינו מעכב, וה"נ החיתוך, אלא דאורחא דמלתא נקטו, וכיון דהעטרה מגולה לגמרי, אינו ערל".

בשו"ת דמשק אליעזר (סימן טז) כותב שיש בדבר זה מחלוקת בין האחרונים וכותב שמה שהוכיחו לכאן ולכאן מרש"י והרמב"ם ניתן לדחות, ומסכם שמכיוון שאין בדבר הוכחה מהגמרא העיקר כמו שכתבו המקובלים ופריעה היא לשון גילוי "ובאיזה אופן שיוכל להטותו ולהחזירו לצדדים שתתגלה העטרה יצא המצווה".

בספר כורת הברית (בהוספה על הערת המהרש"ם שבסוף הספר, ס"ק כג) כתב:

"פסקתי³⁶ כשלא נקרע עור הפריעה עד למעלה מהחוט, רק נהפך בדחיקה למעלה עד שנדבק שם והחוט שנקרא עטרה מגולה, וא"א לצערו עוד דלא מיקרי ערל עוד".

בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סימן כ) כתב:

"המוהל אומר בבירור שפרע כהוגן ע"י קריעה או בלי קריעה רק הנקב היה רחב והסיר הפריעה עד למטה מהחוט".

ובפני לוי (קונטרס נוצר הברית אות ג) הביא את דברי ר"י הגוזר שצריך לקרוע את העור בשביל שלא יעשנו כרות שפכה, ואת דברי העזרת ישראל (סימן צז). וכתב שלעניין דיעבד מכיוון שאפילו במילה פוסק כדעת הדברי חיים³⁷ שאפילו אם לא נחתך העור כל שהתגלתה העטרה יצא ידי חובה, כ"ש לגבי עור הפריעה. אך גם שם זה רק כאשר לא עתיד לחזור, וידוע שאם אינו קורע את העור בשלמות זה דבר מצוי שיחזור העור ויכסה. "ממילא אם

³⁴ ב"מ מא ע"א.

³⁵ נראה שיש שהבינו שמחלוקת פרי האדמה והשולחן גבוה זה לגבי מילה ופריעה כאחת שעליו דיבר השולחן גבוה בס"ק כז, אך מדברי שניהם נראה שעיקר מחלוקתם היא לגבי חובת הקריעה של עור הפריעה שהזכיר השולחן גבוה בס"ק כד.

³⁶ איני יודע להיכן כוונתו.

³⁷ יורה דעה חלק ב סימנים קיד-ק"ח. ראה על כך עוד: סודי נמיר ובניהו שנרופי, תחומין לג, "מילת תינוק עם היפוספדיאס ביום השמיני".

יארע שאם פרע בלא קריעה ואחר שנתרפא לא היה נראה מהול שוב יהיה צריך לתקן בחיתוך דווקא, ולכן מהראוי ליזהר שיקרע העור".

בדברי רוב האחרונים שהובאו בפרק זה, מפורש שלכתחילה יש לפרוע על ידי קריעה בצפורן, אך מדבריהם מוכח שאין זה עיקר המצווה.

דעת פוסקי דורנו

בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק א סימן קנה) כתב לגבי מילה ופריעה

כאחת:

"ולדינא אף אם יהיה אומן כ"כ שבחתיכתו חותך כל עור הפריעה ולא נשאר כלום לעשות בצפורן פשוט שיצא מצות מילה ופריעה, כי **פירוש פריעה הוא גלוי העטרה** כדפרש"י וזהו גם כוונת הר"ח ואין שום חלוק לא בחתוך הערלה ולא בהפריעה במה יעשו אותו אך שיהיו ב' העורות מסולקין מהגיד בכל אופן שיעשה".

אמנם דבריו נאמרו ביחס למילה ופריעה כאחת, ולא על מקרה שנשאר מעט מעור הפריעה והפשילו אותו, אך כתב שאין משמעות לצורה שבה מסולק עור הפריעה מהעטרה, וא"כ נראה שגם סילוק על ידי הפשלה מועיל. אך ניתן לדחות, שכתב זאת רק כאשר התקיים חיתוך כלשהוא בעור הפריעה, וראה לקמן על מילה ופריעה כאחת.

בשו"ת שבט הלוי (חלק ז סימן קסג) כתב:

"בענין עור הפריעה שנשאר בשלמותו או חלקו ורק עלתה מעל החריץ או שהמוהל דוחקו שלא ברצונו לפני שהצליח לקורעו, ושאלתו אם כה"ג שנפל העור הפריעה למעלה אם מותר למשכו למקומו ולקרעו בשבת. טבע עור הפריעה אם קורעו אותו בצפרנים אבד כחו וחיותו, ומתאחה יפה עם בשר הגיד, משא"כ אם לא נקרע יכול להתנפח ולרדת גם למטה ולפעמים מכסה שוב העטרה.

הנה בלשון הרמב"ם ה' מילה ולשון השו"ע יו"ד סי' רס"ד ס"ג מוכח דעור הפריעה אין מצותו בחיתוך כמו עור הערלה, ותכלית הקריעה כדי שיאפשר להחזירו לכאן ולכאן למעלה מהעטרה, ואם ע"י צפורן דוקא או אפשר גם לחתוך בב"א עור הערלה והפריעה הלא כתבתי במק"א שיש חילוקי מנהגים, ואנו חוששים דהצורה הנזכרת בשו"ע ורמב"ם היא עיקרית שלא לעשות חיתוך עור הערלה והפריעה בב"א כמבואר בתשובת בנין ציון דדעתו

דכך נמסר צורת המצוה הלל"מ, ממילא הקריעה בצפרנים עיקרית.

אולם בנדון ששאל כבודו נ"י באם לא חתך כל עור הפריעה, אלא דמ"מ עלה למעלה בלי קריעת צפרנים, וכל העטרה מגולה לפניו כראוי מי יכול להכחיש שבוה נתקיים מצות התורה בשלמותה כיון דחתך כל עור הערלה, ועור הפריעה כבר אינו במקומו אלא למעלה... אבל לענין חילול שבת אני מהסס מאד דודאי כה"ג אינו בכלל ציצין שאין מעכבין שחוזר בשבת אם לא פירש כמבואר סי' רס"ו ס"ב ועיין רמ"א סי' רס"ד ס"ה דהתם נשאר דבר שאינו מעכב על שטח מקום חיוב המילה, והי' מעיקרא בכלל מצות מילה, משא"כ בנ"ד שמצות מילה אזדה לה לגמרי".

מתבאר מדבריו שאף אם עור הפריעה נשאר בשלמותו, והוסר מעל העטרה בלי פריעה, נתקיימה מצוות המילה בשלמותה. ותכלית הקריעה היא רק כדי שיהיה ניתן להפשיל את העור, ואין זה אפילו בכלל ציצין שאינם מעכבים, וראה עוד בדבריו המובאים לקמן בענין קריעת עור הפריעה כאשר עושים מילה ופריעה כאחת.

בשעתו פורסם מכתב בחתימתם של הגרי"ש אלישיב והגראי"ל שטיינמן בו נאמר³⁸:

"על דבר הפרצה במצוות הפריעה, שיש מוהלים שמקפלים ומפשילים עור הפריעה מעל גבי העטרה, ולא קורעים לכאן ולכאן, וזה שינוי מצורת הפריעה המקובלת לנו מקדמת דנא, כמבואר ברמב"ם ובשו"ע, וזה מעיקר הדין דלא מקיימים מצוות פריעה בהכי, דלא סגי בקיפול והפשלה אפילו נתגלית העטרה, וצריך לפרוע בדוקא על ידי קריעה לכאן ולכאן".

בפשטות נראה מדברים אלו שהכרעתם של הגרי"ש א והגראי"ל שטיינמן³⁹ היא שהפריעה חייבת להיות על ידי חיתוך, ומשמע שללא זה לא יצאו ידי חובה. אך בספר מילה שלמה (פרק יב סיק ב תשובה יז) כתב ששאל את הגרי"ש א: "מל באופן שכשליש מעור הפריעה נחתך עם עור הערלה"⁴⁰, ואת עור הפריעה הנשאר דחף למטה מהעטרה בלא לקרעו כלל. האם המילה כשרה? והשיב על כך הגרי"ש א: "א"א לומר שהילד ערל, אבל אין לנהוג

³⁸ מכתב מי"ט חשוון ה'תשס"ח, צילום כת"י בחוברת מוריה שנה עשרים ושמונה (טבת ה'תשס"ח) גליון י-יב (שלד-שלו), ומודפס גם בקובץ קול התורה סה.

³⁹ אם זכרוננו אינו מטעני, נאמר לי על ידי מי שהחתים את הרבנים, שהרב שטיינמן התנה את חתימתו בחתימה של הרב אלישיב.

⁴⁰ לא מסתבר שתשובת הגרי"ש א היא דווקא כאשר נחתך לפחות שלישי מעור הפריעה, ומכל מקום בדרך כלל, אצל מוהלים רבים נחתך יותר משליש עור הפריעה.

כך, לכתחילה צריך למול ולפרוע כמו שקיבלנו מאבותינו בלא שום שינוי.
וא"כ נראה שאין כוונת הגריש"א להכריע כך גם בדיעבד, אלא רק
לכתחילה.⁴¹

יש להעיר עוד שבדבריהם לא הובאו דברי השולחן גבוה והסוכרים
שניתן לפרוע בלא קריעה ו"אפשר שלא ידעו דברי הגאון, ואי הוי שמיע להו
הוי הדרי בהו" כדברי הרמ"א בחו"מ כה, ב, ובפרט שחתימתם הייתה לאחר
שהובאו בפניהם רק דברי האוסרים.

הגר"ר ניסים קרליץ⁴² כתב⁴³:

"הרי מפורש שהפריעה הכונה לקרוע את העור בצפורן ומחזירו
לכאן ולכאן, וכבר כתב כן בפירוש בספר המנהיג והזהיר ע"ז,
וכן כתב בספר פרי האדמה בהלכות מילה. ואף אם עשו כן עדיין
לא נגמר המילה וצריך לחזור ולקרוע את הקרום ולהחזירו לכאן
ולכאן".

בספר ברית אליהו⁴⁴ כתב ששאל את הגר"נ קרליץ על עניין זה והסביר
"שאף שיש לחוש שלא נגמרה המצווה, מ"מ מכלל ספק לא נפיק", ועל פי
זה הורה לתקן את הלשון בספרו (הלכות מזוזה) ללשון של "יש לחוש".⁴⁵

בשו"ת דבר חברון (יו"ד ח"ב סי' שסט) כתב על פי דברי האגרות משה
שהעיקר שהעטרה תהיה מגולה "לכן למעשה לכתחילה יש לחשוש לדברי
המדרש 'שוחר טוב' שמזכיר זאת, אך אין זה מעיקר הדין, ואם לא עשה כן
המילה כשרה".⁴⁶

⁴¹ ראה עוד שם במילה שלמה הערה 93 ש"לא היה נראה לו דברי המפרשים ש'פריעה' היא קריעה ולא גילוי".

⁴² במכתב מג' בניסן ה'תשס"ז, נדפס ב**מוריה** שם, ונדפס גם בסוף ספרו **חוט שני** הלכות יום טוב וחול המועד, והלכות מזוזה.

⁴³ על פי דברי הטור, ומדבר במקרה שהעור היה יכול לחזור.

⁴⁴ הרב אליהו ברנדייס, סי' ג ענף ג הערה 454.

⁴⁵ בסיוון ה'תשע"ג, בעקבות בירור סוגיה זו, שלחתי מכתב לעורך ספרי הרב קרליץ עבור הגר"נ, בו פרסתי בתמציתות את מה שכתבתי כאן. לא זכיתי לקבל מענה בכתב, אך בעקבות מכתבי התקשר אלי הרב אליהו ברנדייס (מחבר **ברית אליהו** הנ"ל) ואמר לי שהדברים שכתבתי הינם נכונים, ושגם הוא הגיע למסקנה זו, ואמר את הדברים לרב קרליץ ובעקבות כך שינה את דבריו קצת.

⁴⁶ ראה עוד בחוברת **מוריה** שנה שלושים ואחת גיליון ט-י כסליו ה'תשע"ב במאמרו של הרב אליעזר רוט (על פי שיטת הג"ר נתן גשטטנר בעל ה"להורות נתן") שכתב: "הפשלת העור לכאן ולכאן אינה מצוות פריעה, אלא רק על ידי קריעה לכאן ולכאן, והקריעה היא על ידי ציפורן – ואם לא עשו כן עדיין לא נגמר המילה, וצריך לחזור ולקרוע הקרום ולהחזירו לכאן ולכאן. ולכן ימולו כן בשבת אף על פי שפירש, מפני דעדיין אינו מהול... ואם לא חזר וקרע כשמלו בשבת נמצא דחילל שבת". ועיי"ש שהסתמך על דברי המנהיג ור"י הגוזר, וכן על דברי אור המאיר, והמהרש"ם, ואיני מבין היכן מציא במהרש"ם את מה שכתב בשמו! ועוד כתב שם (באות כד): "דהנה נראה לדון בפשיטות דכשהפריעה איננה יכולה לעמוד בפנ"ע אלא רק על ידי התחבושת, בכה"ג גם לפ"ד הדברי חיים ודעמיה, אין כאן מעשה

מנהג המקומות בקריעת עור הפריעה

כפי שהובא לעיל, מנהג סלוניקי, לפי מה שהעיד בשולחן גבוה, היה שלא לקרוע את עור הפריעה.

בספר גילת הזהב (השמטות סעיף תפח) כתב: "וראיתי בספר זכר דוד כי בכל גלילות טארקיי ואדרינופל ובערי איטליא עושין רק פריעה כנ"ל ואין קורעים כלל העור".

והרב יהודה גיאת שליט"א כתב לי שבתמין לא נהגו לקרוע את עור הפריעה כלל אלא רק להפשילו.

מאידיך בספר שמח נפש (ערך מילה, עמוד קטו) מביא את מחלוקת השולחן גבוה ופרי האדמה, וכותב:

"ואנכי הרואה כי יצאה עשיית המילה הזאת בלתי פריעה מכלל עשיית המילה הנהוגה בכל חלקי תבל, ארץ ישראל כולה, וכל חלקי מערב וערבאסטאן, ואירופא, וכל חלק אשכנז, רבבות אלפי ישראל העי"א, העושים הפריעה בצפורניים על ידי קרע".

ובשו"ת ברכת חיים סי' צא אות מד כתב שקריעת הקרום נהגת בכל ישראל ובוודאי נמסר כך מדור לדור.

בספר שמח נפש ערך מילה (עמוד קיד) הביא בשם מנהג סלוניקי שאין קורעים את עור הפריעה, ומביא את דברי השולחן גבוה ופרי האדמה, ואח"כ כותב שגם מנהג סלוניקי אינו כך וכותב שכן מוכח מהמחזה אברהם, ולענ"ד אין ראיה מדבריו, שכן במחזה אברהם (סימן ו ס"ק ג) מצטט את מה שמצטט פרי האדמה מהסידור האשכנזי, ואמנם שם כתוב שיש לקרוע את עור הפריעה, אך אין הוא כותב את מנהג סלוניקי אלא מצטט מה שכתב הסידור האשכנזי.

לעיל הובא מדברי הגרי"ש אלישיב והרב שטיינמן שכתבו שפריעה בלא קריעה היא "שינוי מצורת הפריעה המקובלת לנו מקדמת דנא".

חלק ב – בירורים לגבי קריעת עור הפריעה

האם צריך לקרוע את כל עור הפריעה או שדי בקריעת חלקו?

בספר המנהיג שהובא לעיל הדגיש שחובת קריעת עור הפריעה היא כל העור החופה את העטרה:

מילה כלל. ואפילו אם יתאחה אח"כ מ"מ המילה תהיה רק אח"כ, וממילא אם יתאחה בלילה חשיבא כמילה שנעשתה בלילה. ושו"מ בתשובת מהרש"ם (ח"א סימן כז) שכתב כן. ואיני יודע היכן מצא שהמהרש"ם אומר כך, ולענ"ד אלו דברים תמוהים, ויש לסתור אותם מדין חלוק וכפי שיתבאר לקמן.

"שאחר שמל קורעו בצפורניו בגדל ובאצבע את העורות העליוני' במשך כל העטרה שתתגלה כולה".

בשו"ת עזרת ישראל (סימן צז) הביא את דברי המנהיג וכתב:

"ואם כן צריך לקרוע העור בשלימות וכן בעור החיתוך צריך לחתוך בשלימות... הארכתי בזה ללמדנו דעת שצריך לחתוך העור כולה המכסה העטרה כדעת חמודי דניאל והחכמ"א, וגם צריך לקרוע עור הפריעה בשלמות".

בספר גילת הזהב (השמטות סעיף תפח) הביא מדברי הפני לוי (קונטרס נוצר הברית ס"ק ג) שציטט את דברי ר"י הגוזר וכתב עליהם:

"אמר המחבר לא נראה לי דבריו כי האיך נוכל להכחיש את המוחש כי נוכל שפיר לקלוף העור על ידי הפריעה ואדרבא זה ממעט זיבת דם. וראיתי בספר זכר דוד כי בכל גלילות טארקיי ואדרינופל ובערי איטליא עושין רק פריעה כנ"ל ואין קורעים כלל העור. אכן במדינותינו מפקקין על זה ואוסרין פריעה כזו, אכן נמצא גם במדינותינו מוהלים שאין קורעין הקרום עד הסובב רק עושין קריעה מועטת ואח"כ דוחפין עור הפריעה שלא נקרע עוד בצפרניים עד למעלה. ושימה בפיהם כי אם קורעים כל עור הפריעה מסבבים צער להתינוק יותר וגם זילת הדם ומה גם שלא יתרפא במהרה עי"ז. אכן במקומינו מחמירים גם על זה המוהלים ומקפידים לקרוע העור הפריעה עד למעלה ובפרט בקראקא ובגלילותיה, כי חוששים כי לולא זאת תוכל העור להשטט ולחזור שוב על העטרה. איך שיהיה לכתחילה בודאי צריך לקרוע עד למעלה ובדיעבד אם לא קרע רק מעט ג"כ סגי".

מדברי גילת הזהב עולה שהוא מפקפק בצורך לקרוע את עור הפריעה, אך כן מסיק לקרוע את העור, ואף אומר לעשות זאת לכתחילה לכל אורכו, אבל בדיעבד מתיר גם כאשר קרע רק חלק קטן מעור הפריעה.

בספר כורת הברית (לר' אליהו פוסק סימן רסד אות הברית ס"ק יז) כתב:

"וקורעו לכאן ולכאן כמ"ש המחבר, עד שיראה, אבל לא יותר מדאי שלא יסתכן עי"ז כמ"ש הרופאים".

כורת הברית כלל לא התייחס בדבריו אלו לשאלה הלכתית האם יש צורך לקרוע את כל העור או לא, וכותב הדרכה רפואית, שלא לקרוע יותר מדי. מדבריו אלו נראה שהיה לו פשוט שאין צורך הלכתי לקרוע את על העור.

והגר"א נבנצל (בתשובתו אלי מאדר ה'תשע"ג) כתב שלכאורה מספיק לקרוע חלק מהעור, אך כתב זאת כמסתפק ולא כהכרעה.

יש להעיר שאף המנהיג שכתב שחובה לקרוע את עור הפריעה "במשך כל העטרה שתתגלה כולה", לא כתב שהחובה היא לקרוע את כל העור, אלא רק כל העור שחופה את העטרה. על פי זה מסתבר שאם קורע את כל העור שנמצא על העטרה אך אינו קורעו עד סופו ממש הדבר מותר לכתחילה אף לפי ספר המנהיג. נראה שבדרך זו יוצא גם ידי חובת מה שכתב כורת הברית שלא יקרע יותר מדי. נראה שכוונת כורת הברית היא שהקריעה לא תגיע ממש עד קצהו של העור, אך אינו מתנגד לחיתוך כל העור שעל גבי העטרה. יתכן שיש ללמוד את גדרי חובת קריעת עור הפריעה, לסוברים שהיא קיימת, מדיני ציצין. אם אכן נלמד זאת מדיני ציצין המעכבים, הרי שאם רוב גובהה של העטרה⁴⁷ גלוי הרי זו מילה כהלכתה, וא"כ בדיעבד לפחות די בקריעת עור הפריעה ברוב גובה העטרה⁴⁸, ואף שלכתחילה יש להסיר גם ציצין שאינם מעכבים מ"מ בדבר שהוא רק לכתחילה יש מקום לסמוך על הסוברים שכלל אין צורך בקריעה או שאין חובת הקריעה לכלל אורך העור, ולהימנע מהסכנה שעלולה להגיע כפי שהעיר כורת הברית⁴⁹.

האם צריך לקרוע רק מצד אחד או יותר?

דברי הפוסקים מצאנו הדרכות שונות האם צריך לקרוע את עור הפריעה רק מצד אחד או שצריך לקרועו מכמה כיוונים:

ר"י הגוזר (עמוד 16) כתב "ויקרענו הנה והנה לכל צדי הגיד בלי חמלה" ויש להסתפק בכוונתו האם הכוונה שיעשה כמה קרעים או שיקרע ויסלק לכל הצדדים.

היעב"ץ (פ"ב ט) כתב: "ויהא זהיר מאד לעשות הקרע ההוא מלמעלה עד גובה העטרה שתתגלה לעיניו ולא יקרע למטה כלל כי בקל יעשנו כרות שפכה", וכעין זה כתב כבר בשרביט הזהב וכן כתב באות שלום.

וכן הביא גם בספר פרי האדמה (הנ"ל) מסידור אשכנזי וכתב:

⁴⁷ ולדעת רוב הפוסקים די ברוב גובה של הבשר שבראש הגיד כולו, ולא של חוט הסובב, ראה ב"י סוף סימן רסד בשם החכם הספרדי, שו"ע יו"ד רסד, ה ו"ש"ך שם ס"ק ט. ואכמ"ל.

⁴⁸ הדמיון לדיני ציצין אינו ברור לגמרי, שהרי לגבי גם רוב היקף הוא ציצין המעכב לשיטת פוסקים רבים, וכפי שנקטו החכם הספרדי והש"ך שם, ואע"פ כן לא מצאתי מי שהצריך לקרוע את עור הפריעה ברוב ההיקף. אך מ"מ נראה שאין להחמיר בחובת הקריעה יותר מאשר דיני ציצין.

⁴⁹ כפי שהוסבר לעיל (הערה 23) עור הפריעה הוא זה שעוצר את עור הגיד מלגדול לאחור החיתוך. מכיוון שכך, אם עור הפריעה נקרע עד העטרה עצמה, במקום הקרע (בצורת האות V) אין מקום שיעצור את העור מלגדול, והוא ייעצר רק מחמת העטרה עצמה. דבר זה עלול לגרום שהחריץ שבקצה העטרה לא יהיה ניכר מספיק, ומשום כך יש מוהלים המקפידים בדווקא שלא לקרוע את עור הפריעה עד סופו ממש, אלא להשאיר סמוך לעטרה עור שאינו קרוע.

"ויהיה זהיר מאד לעשות הקרע ההוא למעלה על העטרה עד שתתגלה העטרה לעיניו ולא יקרע למטה כלל וכלל כי בקל יוכל לעשות התינוק כרות שפכה וזהו הפריעה אשר נצטוה יהושע במדבר".

מאידך בדרך פיקודיך (חלק המעשה ס"ק ה) כתב:

"הפורע לא יקרע העור היטב רק סמוך לראש ומן הצדדים, אבל למטה היינו לצד הרגליים לא יפרע רק מעט כי שם יש גיד דק כמו צינור ומקלח דם ולא יוכל ח"ו לעצור הדם ויבא התינוק לידי סכנה".

וכן בספר כורת הברית (אות ברית סימן רסד ס"ק יז) משמע שצריך לקרוע גם מצד הבטן וגם מצד הרגליים אלא שמצד הרגליים צריך להזהר בקריעה בשביל שלא ידמם יותר מדי. והוסיף שם: "אם פרע מן הצד ולא באמצע, אז מחוייב ג"כ לפרוע באמצע".

קריעת עור הפריעה כאשר רובו נחתך עם עור הערלה

מוהלים רבים מנסים לחתוך בשעת המילה כמה שיותר מעור הפריעה, לפעמים לאחר מכן נשארת מעט פריעה על העטרה, ולפעמים כל עור הפריעה שנשאר כבר נופל מן העטרה. פוסקים רבים דנו בדבר זה מצד "מילה ופריעה כאחת"⁵⁰, ויש לדון האם מתקיימת בזה חובת הקריעה של עור הפריעה:

במקרה שנשאר חלק מעור הפריעה על העטרה כתב בזוכר הברית (סימן יב סעיף כו): "אף אם עור הפריעה אינו דבוק בהעטרה וכמעט נופלת מעצמה אחר החיתוך, אף על פי כן יקרענה לשנים".

בשו"ת אורחותיך למדני (ח"ו סי' קסב אות ב) כתב שחיתוך העור אינו נחשב כמו קריעתו. לענ"ד דברים אלו צ"ע, ומסתבר שחיתוך עור הפריעה אינו פחות מאשר קריעתו, ולכן אם חותך את עור הפריעה לרוחבו יוצא ידי חובת קריעת העור. אולי יש להביא ראיה לזה מדברי הלקט יושר (חלק ב, יורה דעה עמ' נא) שכתב: "ואודיעך מר שאשה אחת בכאן הניחה סם לילד על העטרה ואכל עור הפריעה ואי' צריך הילד שום תיקון עור"⁵¹.

⁵⁰ ראה: שו"ת הגאונים שערי-צדק ח"ג שער ה סי' ו; שו"ת ישכיל עבדי ח"ג יו"ד סימן יג; שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קנה; שו"ת יביע אומר ח"ז יו"ד סי' כב; שו"ת הליכות שבא ח"א סי' יג; שו"ת משנה הלכות ח"ז סי' קעב וספר "מל ולא פרע"; שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' קלג וח"ז סי' קס וחלק יא סי' רלב; תשובות והנהגות ח"ג סי' רצה; שו"ת אורחותיך למדני ח"ו יו"ד סי' קסב.

⁵¹ כן נראה שנקט גם הישכיל עבדי (ח"ג יו"ד יג) שכתב שמי שערער על מנהג סלוניקי שלא לקרוע את עור הפריעה (כדלקמן) אינו עניין למקרה שחתכו את עור הפריעה יחד עם עור הערלה "דבנ"ד כבר יש פריעה וקריעת העור רק שלא נעשה בצפורן אלא ע"י חיתוך המילה

אם נקבל שחיתוך העור הוא כמו קריעתו, ונסבור שאין צורך לקרוע את עור הפריעה לכל אורכו, אלא די ברובו א"כ גם אם לאחר החיתוך נשאר חלק מעור הפריעה על העטרה (וכפי שמנסים חלק מהמוהלים לעשות על מנת להקל על הפריעה אך להימנע ממילה ופריעה כאחת כנ"ל) אין חובה לקורעו וניתן להפשילו⁵². אכן גם במקרה כזה לכתחילה יש לקרוע את העור⁵³ ולו רק על מנת לקיים את מנהג ישראל לפרוע על ידי קריעת עור הפריעה בציפורניים⁵⁴.

במקרה שעור הפריעה ירד מן העטרה מעצמו לאחר החיתוך, ואינו מכסה כלל את העטרה כתב מהר"ם שיק (יו"ד סימן רמ):

"והנה לכאורה יש להסתפק בדבר, דלפעמים עושה המוהל החיתוך ועור הפריעה אינו בנמצא כלל, ע"כ או שע"י החיתוך נחתך עמו גם עור הפריעה, או שנתרכך ונפלה למטה מעצמו אם זה מועיל, והנה לא שמעתי מעולם פוצה פה ומצפצף דזה יהיה כמל ולא פרע, ואע"ג דהפריעה נעשה ממילא, דאפילו אם חתך גם עור הפריעה, המוהל לא נתכוון לזה והוי כמתעסק או כדבר שאינו מתכוון, והוי כאלו נעשה ממילא, אפי"ה פשיטא לכ"ע דהוי מילה מעליותא"⁵⁵.

כדברי מהר"ם שיק שבמקרה כזה המילה כשרה בלי לפקפק עליה⁵⁶ כתבו אחרונים נוספים⁵⁷.

בסכין" וכן נראה שהבין גם **בנחל הברית** (סימן לב הערה על סימן רסד ס"ג עמ' קפה). וכן כתב לי הגר"א נבנצל (בדרך "לכאורה") במענה לשאלתי.

⁵² **ברית אליהו** הנ"ל עמ' רלא נטה גם להקל בדבר זה ונשאר בצ"ע.

⁵³ כן כתב בשו"ת **שבט הלווי** ח"ד סי' קלד "אם המוהל מכוין ע"י אומנת יד שלו לחתוך חלק גדול של עור הפריעה יחד עם עור הערלה, ואח"כ הנשאר מעור הפריעה קורע בצפורן כדרך פריעה לענ"ד דאין פגם בדבר". ובחלק יא סימן רלב כתב: "לכן עצה טובה להזהיר למוהלים להשאיר מעור התחתון כדי תפיסה וקריעה, ולהזהר שלא למעט עי"ז מחתיכת כל עור הערלה, כי הלכה מרווחת לעשות כפשוטן לשון רבותינו חתיכת כל העור לגמרי כנ"ל, שבלי זה ה"פ פוגעים בעצם הלכות מילה".

וכן כתב בספר **ברית אברהם הכהן** על **מגדל עוז** ליעב"ץ, נחל שביעי הערה ב.

⁵⁴ בספר **ברית אליהו** הנ"ל (הערה 455) כתב בשם הגר"ח גריינמן שדרכו של אחד המוהלים הייתה שבמקרה כזה לא היה קורע את עור הפריעה אלא הופך אותו על גבי הגיד, והחזו"א לא מחה בו ומשמע שסבר שאין בזה בעיה, אך הגר"ח גריינמן העיר למוהל שבכזה אופן עור הפריעה עלול לחזור על גבי העטרה.

⁵⁵ דברים אלו מתקשרים לשיטת מהר"ם שיק בסימן קמה, שאף אם נאמר שחובה לחתוך את כל העור הערלה לכתחילה, מ"מ אם לא חתך וכעת אינו על העטרה, אף על פי שלא קיים את המצווה כתיקונה, אין הוא ערל, עיי"ש.

⁵⁶ היינו בדיעבד, אך לכתחילה אין לעשות כן לסוברים שאין למול ולפרוע בבת אחת.

⁵⁷ שו"ת **זרע אמת** ח"ג סי' קלג; **אות שלום** יו"ד רסד ס"ק טו; **דרך פיקודין** (מצוות עשה ב חלק הדיבור ס"ק כ): "אם אירע אחר החיתוך שעור הפריעה נפל מעצמו, ואין כאן בית מיחוש כמו שראיתי כמה פעמים"; **תולדות שמואל** (מצוה ב סימן ה ס"ק ג): "אם אירע שחתך גם עור הפריעה עם עור הערלה, באופן שאחר החיתוך נפל מעצמו עד למטה

נראה שלשיטה זו אין עניין לקרוע את עור הפריעה המועט שנמצא שלא על גבי העטרה⁵⁸. בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן קס) כתב שהקורעים לאחר מכן "לא הועילו כלום בזה... ואין שום טעם בזה", וכתב עוד (חלק יא סימן רלב): "ונהי דעיקר מצות מילה נתקיים גם בזה, מכ"מ בטלו הנהוג מדורות עולם לעשות הפריעה ע"י קריעת העור דוקא. ונתחכמו מוהלים וקורעים עור כדי להראות גם פריעה ע"י קריעה, אמנם דא עקא שהם קורעים העור שכבר למטה מעטרה שעל עצם הגיד, ועושים בחינם צערא יתרה, ובשבת חשש חילול שבת מה"ת"⁵⁹.

ומכל מקום יש שכתבו שגם במקרה שעור הפריעה כבר אינו מכסה את העטרה כלל, טוב לקרוע את העור על מנת שהוא לא יחזור לכסות את העטרה⁶⁰.

חיתוך עור הפריעה בשבת

אם במילה בימי החול ניתן לחוש לכל השיטות ולקרוע את עור הפריעה בכל ספק על מנת לצאת ידי חובת כל השיטות והמנהגים, כאשר אין החומרא גורמת לנזק או לצער מיותר לרך הנימול. הרי שבמילה בשבת כל

העטרה, או שעל ידי שנתרכך נפל מעצמו אחר החיתוך, אין צריך שוב שום מעשה לכו"ע וה"ז ככל שאר ילדי ישראל הנמולים כדת וכדין כדאיתא בשו"ת מהר"ם שיק".

לשיטת האחרונים שהובאו לעיל שכתבו בדעת הרא"ם שאין חובה לקרוע את עור הפריעה, וא"כ סברו שחיתוך עור הפריעה כולו אינו נחשב כמו קריעה – יש להוכיח גם מדברי מהר"ם שיק וסיעתו, ומכל המתירים מילה ופריעה כאחת שאין חובה לקרוע את עור הפריעה, אך כאמור לעיל לענ"ד אין להוכיח כך מדברי הרא"ם וגם לא מדברי מהר"ם שיק.

58 התולדות שמואל שם כתב בפירוש שבמילה רגילה חובה לקרוע את העור, וא"כ ניתן לומר שאף על פי שבדרך כלל חובה לקרוע את העור, אם הוא נופל מאליו אין חובה לקרוע, ונראה בטעם הדבר שסובר (כפי שמשמע מדבריו שהובאו לקמן) שהחובה לקרוע את העור היא בשביל שהעור לא יחזור, וא"כ כאשר נפל העור מעצמו לאחר החיתוך שוב אין חשש שהוא יחזור ויעלה, ומשום כך במקרה כזה לא הצריך התולדות שמואל לקרוע את העור.

59 בשו"ת **משנה הלכות** (חלק יב סימן קעא) כתב "פשוט דאינו מקיים בזה מצוות פריעה בצפורן, דכל שהמילה כשרה בלי זה אין כאן מצוות פריעה... והרי התינוק הזה הוא בכלל מל בלי פריעה אלא שהעטרה נתגלתה כמו בגדול שנתמעכה ערלתו ומל הרי הוא נימול אבל אין כאן מצוות פריעה כלל, וזה לפענ"ד ברור מאד". לדבריו אין צריך לקרוע עור זה, אך לשיטתו לא מתקיימת כאן בכלל מצוות פריעה, ואילו מהר"ם שיק כתב שהמילה כתיקונה. אמנם לאחר מכן כותב המשנה הלכות שאולי בשביל שלא יחזור העור צריך לקרוע, ומתלבט האם זה בגדר ציצין, וחושש לסוכרים שיש דין ציצין גם בפריעה, ועיין לקמן.

60 **במילה שלמה** (פרק ג סעיף יב הערה 42 ופרק יב סימן ב תשובה כו) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שאין נפק"מ בדבר זה והעיקר שהעטרה מגולה.

ברית **אברהם הכהן** על מגדל עוז ליעב"ץ, נחל שביעי הערה ב. וכן כתב **במילה שלמה** עמ' תכד בשם הגרי"ש"א על מקרים שלולי הקריעה עלול העור לחזור ולכסות את העטרה ושם בהערה 103 כתב שמכיוון שעושה כן לטובת התינוק כדי שהמילה תהיה יותר יפה או על מנת שלא יחזור לכסות את העור אין בזה איסור חבלה. פעמים רבות עור הפריעה מתנפח לאחר שמורידים את התחבושת מעליו, ושמעתי שדבר זה מצוי יותר כאשר לא קורעים את העור.

חומרא שאינה מעיקר הדין עלולה להגיע לידי חילול שבת, ויש לברר את עיקר הדין.

נראה ברור שלכתחילה גם בשבת יש לקרוע את עור הפריעה שהרי זוהי צורת המילה שהזכירו הפוסקים, ולא מצאתי אף אחד מן הפוסקים שחשש בזה, ואדרבה כך הורו לנהוג⁶¹. בנוסף, כל עוד שעור הפריעה מונח על גבי העטרה הרי הוא בכלל ציצין וחובה להסירו⁶², וא"כ וודאי שאין בזה משום חילול שבת.

השאלה המתעוררת היא האם יש לקרוע בשבת את עור הפריעה גם כאשר הוא כבר אינו על העטרה, בין אם נפל מעצמו ובין אם הופשל על ידי המוהל, ואם יש לחזור ולקרוע, האם צריך לעשות זאת רק כל עוד שלא סילק ידו מן המילה וכדין ציצין שאינם מעכבים⁶³ שכל שלא פירש מן המילה חוזר עליהם?⁶⁴

מדברי הג"ר ניסים קרליץ היה נראה לכאורה שבכה"ג צריך לקרוע זאת אף בשבת, ואפילו אם פירש מן המילה שכן ללא זה לא התקיימה מצוות מילה, אך בספר ברית אליהו⁶⁵ כתב בשם הגר"נ קרליץ ש"מכלל ספק לא נפיק, ועל כן בשבת אם פירש אי אפשר לחזור ולקרוע. ומכל מקום זה וודאי שגם בשבת אם לא פירש צריך לקרוע אף שכבר נתגלתה כל העטרה".

הגר"מ אליהו זצ"ל בתשובה (בכת"י, ללא תאריך, צילומה מונח תחת ידי) למוהל שנמשך לו רוב עור הפריעה (כמנהג סלוניקי) וקרע את העור שנשאר למרות שהעטרה כבר הייתה מגולה, ושאלו אם טוב עשה, וכתב לו הגר"מ אליהו זצ"ל: "מעיקר הדין צריך פריעה באצבעות. וטוב עשית ואפילו בשבת".

כן כתב גם בספר ברית אברהם הכהן⁶⁶ בשם האדמו"ר מפאפא שיש לחזור ולקרוע את עור הפריעה גם אם כבר אינו על העטרה כל עוד שלא

⁶¹ ראה בספר **נחל הברית** סימן לב (ח"ב עמ' קפ-קפד) שכתב גם שלכתחילה יש לקרוע את עור הפריעה גם בשבת.

⁶² אף ציצין מעור הפריעה נחשבים לציצין, ראה תוספות יבמות ע"ב ד"ה סוף מילה; **אור זרוע** ח"ב הלכות מילה סימן צז אות ה; **נחל אשכול** עמ' 121; משנה ברורה שלא ס"ק ה, ואכמ"ל.

⁶³ שו"ע או"ח שלא, ב וי"ד רסו, ב.

⁶⁴ ראה גם **במשנה הלכות הנ"ל**, שאולי זה בכלל ציצין, ומביא את מחלוקת הראשונים האם אומרים ציצין גם בפריעה או לא. ולא מבואר בדבריו האם גם בשבת מותר לחתוך עור זה משום זה ציצין, ויותר נראה שרק חשש לכתחילה לכך שיש ציצין בפריעה אך לא בשבת (אמנם עיין במשנה ברורה סימן שלא ס"ק ה, שנקט להלכה שדין ציצין נאמר גם בעור הפריעה וכנ"ל).

⁶⁵ הערה 454 הנ"ל.

⁶⁶ על **מגדל עוז** ליעב"ץ, נחל שביעי הערה ב, מהדו"ת עמ' קא-קכב.

פירש מן המילה, וביאר את דבריו שזה משום שללא שיקרעוהו הוא עלול לחזור ולכסות את העטרה.⁶⁷

על פי פוסקים אלו כל עוד לא פירש מן המילה, יש לקרוע את עור הפריעה בשבת אפילו אם כבר אינו על העטרה, אך אם פירש מן המילה אין לקרוע.⁶⁸

בשו"ת שבט הלוי⁶⁹ כתב שבמקרה שעור הפריעה נפל מתחת לעטרה בשבת, אסור לקרוע עור זה, ואין זה אפילו בגדר ציצין שאינם מעכבים שאם לא פירש מותר לחזור עליהם, וכתב זאת אף כאשר עור הפריעה נשאר בשלמותו והמוהל לא הצליח לקרועו ונדחף מעבר לעטרה. וכן כתב גם בכרית אברהם הכהן הנ"ל בשם אחד מן המורים.

לענ"ד יש להעיר על הפוסקים שהתירו לקרוע את עור הפריעה משום החשש שמא העור יחזור ויכסה את העטרה, שאף אם חשש זה קיים, לא ברור מדוע הוא מתיר לקרוע את העור בחילול שבת, אם אין זה מעיקר המצווה. והרי גם החלוק מטרתו היא שלא יחזור העור לכסות את העטרה, ונאמר במשנה (שבת קלג ע"א) שאין לעשותו בשבת, והרי מהר"ם שיק (יו"ד סי' רמה, הובא לקמן) הוכיח מכך שאילו לא היו עושים חלוק היה העור חוזר ומכסה את העטרה והיו חייבים לתקן את המילה מדאורייתא. נראה שהטעם שלא הותר לעשות כן בחילול שבת משום שניתן להגיע לאותה תוצאה גם אם עושים את החלוק במוצאי שבת, וה"ה כאן שניתן לחתוך את שיירי העור במוצאי שבת בשביל שלא יחזור העור. מלבד זאת ניתן לטפל בדבר זה על ידי חלוק, ואם משום שאין אנו יודעים לעשות חלוק – וכי משום שאין אנו יודעים נתיר מלאכה בשבת?

אכן אם נגדיר את חובת קריעת עור הפריעה כציצין שאין מעכבין נראה שיש להתיר, אך לענ"ד לא ברור כיצד אפשר להגדיר עור שאינו על העטרה כציצין.⁷⁰

⁶⁷ ראה גם בספר **מילה שלמה** (עמוד תכד-תכה והערה 107 שם) שכתב על פי הגרי"ש אלישיב שאם יש חשש שמחמת אי קריעת הפריעה יחזור העור לכסות את העטרה, יש לקרוע אפילו בשבת כל עוד שלא פירש, וכתב שם שאין זה כדיני ציצין. ור' עוד שם עמ' תמ-תמא והערה 206 ושם נראה שכוונתו להתיר גם חיתוך של תלתלי עור הפריעה.

⁶⁸ כן מפורש בשם הגר"נ קרליץ, ומסתבר שכך הדין גם להנ"ל ולא דיברו אלא מקרה שלא פירש.

⁶⁹ ח"ו סימן קס, קסג, ח"ח סימן צ וחלק יא סי' רלב

⁷⁰ **במילה שלמה** עמ' תמא הערה 206 כתב בשם הגרי"ש א זצ"ל שחיתוך עור הפריעה במקרה שיש חשש שיחזור לכסות את העטרה עדיף מציצין שאין מעכבים משום שזה נוגע לדינא ולא רק להידור, שכן יש פוסקים שמחמירים אם יחזור לכסות. ולענ"ד סברה זו קשה כנ"ל. אמנם ביד הקטנה (**הלכות מילה** פ"א מנחת עני אות נה) כתב על עור שמכסה את העטרה ואינו מגוף הערלה שהוא יותר מאשר ציצין, אך הוא מדבר על עור שמכסה כעת את

האם ב"חצי מהול" יש צורך לקרוע את עור הפריעה?

פעמים רבות בתינוק שנולד "חצי מהול" יש מום הנקרא "היפוספדיאס" ולפעמים צריך לנתח מום זה, ושיטת הניתוח היום מצריכה שעור הפריעה ישאר בשלמותו ולא יקרע כלל, ויש לדון האם ניתן להשאיר עור זה בשלמותו או שחובה לקרועו.

לענ"ד היה נראה שאף למי שסובר שבדרך כלל חובה לקרוע את עור הפריעה, מ"מ במקרה שעור הערלה ועור הפריעה אינם מקיפים את כל העטרה אין חובה לקרוע את העור, שכן ניתן לומר שהמקום שבו אין את העורות יחשב ל"קרע" בעור הפריעה⁷¹.

אבל הגר"א נבנצל כתב לי שלכאורה אין זה נחשב קרוע, אך במקרה שלצורך הניתוח צריך שלא לקרוע את העור ניתן לסמוך על הפוסקים שסוברים שאין צורך בקריעה, וראה גם בשו"ת דבר חברון יו"ד ח"ב סי' שסט.

עור הפריעה שחזר מחמת שלא נקרע

יש מן האחרונים⁷² שכתבו שאם עור הפריעה הופשל בלא קריעה, ואח"כ חזר העור לכסות את העטרה, חיוב התיקון הוא מדאורייתא, משום שמילה שנעשית בצורה שלאחר זמן עתידה לחזור ולהתכסות חובת התיקון

העטרה, ולא על עור שעתידי לכסות את העטרה בהמשך (הערתו זו קשה גם על מי שהתיר לחתוך את תלחלי עור הפריעה בשבת [הובא בסוף מאמרי הנ"ל]).
 כן יש ללמוד ממה שכתב בשו"ת **חלקת יעקב** (יו"ד קמה) שבדיעבד די בחיתוך רוב הערלה ואין צורך בחיתוך של כולה, ואפשר לתקן את השאר על ידי הפריעה (ראה: סודי נמיר ובניהו שנרופי, **תחומין** לג, "מילת תינוק עם היפוספדיאס ביום השמיני"), וכתב שם (אות ו והערה ד) שבנולד חצי מהול, אין צורך להתייחס לערלה כפי שהיא לפנינו ולחתוך את רובה, אלא מסתבר שיש להתייחס לערלה כפי שהיא הייתה צריכה להיות ואם רובה לא נמצא (מלידה) יתכן שאין צורך כלל בחיתוך. וכתב שכן מוכח מהב"ח סוף סימן רסד.
 והנה מה שכתב שדבר זה מסתבר, אכן כך מסתבר, אבל ראייתו מהב"ח אינה נראית כלל לענ"ד, שכן כתב הב"ח: "היכא שנולד מהול אבל לא לגמרי שהעור חופה העטרה רוב גבהה או רוב היקפה אפילו כבר הטיף ממנו דם ברית ביום שמיני ללידתו כיון שאח"כ אף כשמתקשה אינו נראה אלא מהול קצתו שעדיין חופה רוב גובהה העטרה או רוב היקפה צריך למולו ולחתוך כל הבשר מכאן ומכאן עד שיהא נראה נימול לגמרי בעת קישויו דעד כאן לא קאמרינן במסורבל ומרודל דכשנראה מהול קצת בעת קישויו דא"צ לחתוך כלום אלא כשנימולו תחלה כהלכתן אבל זה שלא נימול כלל דינו כתינוק שנימול ויש ציצין החופין את רוב גובהה של העטרה דמעכבין את המילה **דכך לי זה שנולד כך כמו אם נחתכה הערלה בשעת המילה והציצין חופין רוב גובהה** דזה וזה לא נחתך עורו בשום פעם כהלכתו".
 מלשון זו דקדק החלקת יעקב שהערלה החסרה מלידה בנולד חצי מהול, יש להתייחס אליה כאילו נחתכה בשעת הברית. לענ"ד אין זו כלל כוונתו של הב"ח, אלא כוונתו שבין אם הוא נולד חצי מהול, ובין אם נחתכה חצי ערלתו, בשניהם אין הוא נימול כהלכתו, וא"כ אין להקל בו כדיני מי שנימול כהלכתו ואח"כ חזר העור לכסות את העטרה. ואין שום רמז בדבריו האם להתייחס לערלה החסרה כאילו היא נחתכה (וא"כ הרי זה כאילו נעשה חיתוך כלשהוא) או כאילו אינה קיימת כלל.

⁷² כן משמע מתקנות **הכתב סופר** הנ"ל; **פני לוי** (קונטרס נוצר הברית ס"ק ג); שו"ת **משיב דברים** יו"ד קנא; **תולדות שמואל** (מצוה ב סימן ה ס"ק ג).

שלה היא מן התורה ולא מדרבנן, כדין מסורבל⁷³. ובמקרה שעור הפריעה לא נקרע, כבר בשעת המילה עצמה העור היה עתיד לחזור ולכסות את העטרה⁷⁴.

במקום אחר⁷⁵ הארכתי לגבי חיוב תיקון מסורבל בבשר, ושם⁷⁶ התבאר שאף אם עור הפריעה לא נקרע, אם העור התאחה כלפי הבטן, ורק מחמת גודלו הוא עולה על העטרה, יש לנקוט שחובת התיקון היא מדרבנן ולא מן התורה⁷⁷. שכן כתב מהר"ם שיק (סימן רמה):

"כל זה אם העור... חזר למעלה כמו שהיה מעיקרא, אבל אם העור שהוחזר ושנפרע למטה קצוותיו נשאר מתחתיו כמו שנעשה בשעת מילה, אלא שעל ידי שהיה החיתוך קטן ונדחק העור למטה, עי"ז יש למטה הרבה מהעור, ועי"ז נעשה העור מדולדל ורפוי, ונתהפך מלמטה ומכסה מקצת העטרה, אבל קצוות העור של הערלה והפריעה נשאר למטה מן החוט כראוי, א"כ הרי כבר קיים פעם אחת מצות מילה כדלעיל, ובזה נראה דהוי בכלל קטן המסורבל".

יתכן שכל מה שאמרו האחרונים שאם העור לא נקרע איגלאי מילתא למפרע שבשעת המילה היה עתיד לחזור, אינו אלא כאשר רוב עור הפריעה נשאר שלם, אך אם עור הפריעה נחתך ברובו, אין הוא אמור לחזור על גבי העטרה, ולא שייך בכה"ג איגלאי מילתא למפרע⁷⁸.

על פי זה נראה שאם עור הפריעה גדל כמו בכל אדם שנימול, אלא שמחמת גודלו מכסה את העטרה אין להגדירו כמי שלא נימול מן התורה⁷⁹

⁷³ דין זה מבוסס על מהר"ם שיק יו"ד סי' רמה וסי' רמו, וכן כתבו מהרש"ם ח"א סימן כז וכו"ה סי' נג, ח"ו סימן קח ושו"ת נפש חיה יו"ד סוף סימן עג ו**אות שלום** (רסד ס"ק טו"ב) ושו"ת **צור יעקב** (סימן קמט).

⁷⁴ ראה גם **במנחת סולת** (מצוה ב אות ב ד"ה ועיין) שכתב "וכן נראה בחוש דאם רק דוחקין אותו חוזר ונופל למטה".

⁷⁵ **אסיא** קיג-קיד, "דין מסורבל בבשר והידבקיות עור על גבי העטרה".

⁷⁶ עמ' 141-142.

⁷⁷ ובמקרה כזה, לא נראה שכיסוי העטרה הוא מחמת שלא קרעו את עור הפריעה, שכן גם בפריעה שקרועה כתיקונה מצוי דבר זה.

⁷⁸ הרב יהודה גיאת אמר לי שלדעתו קריעה של חצי עור הפריעה מספיקה בשביל שלא יחזור העור שכן החשש הוא שהעור כל עוד שלא יקרע יחזור למצבו הראשון בעקבות תזווה קלה, אבל אם העור נקרע בחציו כבר אינו בצורת קונוס (חרות) ואין סיבה שיחזור ויכסה את העור.

⁷⁹ על פי מה שכתבו הפוסקים (רש"י, מאירי, ריטב"א, פסקי הרי"ד בשבת קלג ע"ב והר"ן על הרי"ף שם (נב ע"ב מדפי הרי"ף), **אור זרוע** הלכות מילה סימן קו, רבינו ירוחם **בתולדות אדם וחווה** נתיב א חלק ב דף יד טור א, רע"ב (שבת פ"ט מ"ב). וכן פירשו גם מפרשי השו"ע: לבוש או"ח שלא ת, יו"ד רסו ג, ש"ך יו"ד רסו ס"ק ה, ט"ז יו"ד רסו ס"ק ד) שמטרת החלוק שהיו עושים בזמן חז"ל הוא על מנת שלא יחזור העור לכסות את העטרה, א"כ יש מקום לומר שאף שלולי החלוק היה העור חוזר ומכסה את העטרה, ורק על ידי

ויש להקל בו כמו מסורבל בבשר שחובת התיקון רק מדרבנן ואינה בכל מצב⁸⁰.

קריעת עור הפריעה במילת גדול

לגבי מילת גדול כתב בשו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן ריד):

"בענין צורת הפריעה באלו גדולים הנמולים אם אפשר לעשות הפריעה בלי קריעת עור הפריעה, וחשש חזרה למטה אין כאן דבלאו הכי תופרים העור למעלה מהעטרה באופן שלא יחזור לעולם, לכן פשוט כיון דעושים מילה ופריעה כהלכה אין קריעת העור גורם ריעותא באלו הגדולים ועדיף דרך זה לתיקון המצוה".

לדברי שבט הלוי במילת גדול שתופרים את עור הפריעה על שיירי עור הערלה, אין צורך בקריעת עור הפריעה משום שהתוצאה – שהעור לא יחזור על העטרה – מתקיימת גם בלא הקריעה.

פעולה של החלוק אין העור חוזר לכסות את העטרה, מ"מ המילה ראויה וכשרה, וא"כ גם במילה שהעור לא נקרע, אילו על ידי חלוק היה נמנע העור מלכסות את העטרה המילה כשרה.

אך מהר"ם שיק (סי' רמה) הוכיח את דבריו מכך שהיתה הו"א שיהיה מותר לעשות חלוק בשבת, ומוכח שאם לא עשו חלוק וחזר העור חובה לתקן מדאורייתא, וא"כ לשיטת מהר"ם שיק אדרבה משם יש להוכיח שאם לא עשו חלוק ובשעת המילה היה העור עתיד לחזור המילה אינה כשרה מן התורה.

⁸⁰ ראה באריכות במאמרי באסיא הנ"ל, ושם כתבתי עוד כמה צירופים להקל בנידון זה.